

Partisan – Röda Häftet 1
Ernest Germain
Om byråkratin
En analys av arbetarrörelsens
ständigt hotande fara

Baserad på föreläsningar som Germain (=Mandel) höll 1965 och 1967.
Översatt från franskan av Peter Sahlberg
Publicerad 1969, av Partisanförlaget

Innehåll

Byråkratin.....	1
I. Byråkratins grundbegrepp	1
1. Det byråkratiska fenomenets uppkomst.....	1
2. De partiella erövringarnas dialektik.....	2
3. De byråkratiska privilegierna.....	3
4. Arbetarstaternas byråkratisering	4
5. Några exempel på felaktiga lösningar.....	5
6. De revolutionära marxistiska lösningarna.....	7
II. Historiska erfarenheter av problemet med byråkratin inom arbetarrörelsen.....	9
1. Marx' analys av Pariskommunen	9
2. Kautskys parallell.....	9
3. Trotskijs polemik mot Lenin rörande hans uppfattning om partiorganisationen.....	11
4. Rosa Luxemburgs kamp mot den tyska fackliga byråkratin.....	11
5. Lenins förklaring till socialdemokratins förräderi	14
6. Den trotskistiska teorin om den sovjetiska arbetarstatens degenerering.....	15
7. Den kubanska revolutionen.....	16
III. Byråkratin i arbetarstaterna	18
1. Övergångssamhällets generella problematik.....	18
2. Den byråkratiska degenerationens ursprung i arbetarstaterna	20
3. Byråkratins natur i arbetarstaterna	24
4. Nödvändigheten av politisk revolution i arbetarstaterna	26
5. Byråkratin: socialt skikt eller social klass.....	27

Byråkratin

Marxismen är i huvudsak förklaringen till historien och till samhällenas utveckling genom förhållandena och konflikterna mellan de sociala grupperna. Om 1800-talets marxism var helt inriktad på studiet av den fundamentala gruppen, dvs den sociala klassen, vilken har sina rötter i produktionsprocessen, så har 1900-talets marxism utvecklats till att inse betydelsen av icke-fundamentala grupper – sådana grupper som inte är klasser, som inte har sina rötter i produktionsprocessen men som likväl spelar en betydelsefull roll i vårt samhälles utveckling och i samhällets övergång från kapitalismen till socialismen.

Bland dessa, låt oss kalla dem sekundära grupper, intar byråkratin utan tvekan den mest betydelsefulla platsen. Om 1900-talets marxism har lett fram till insikten om byråkratins problem så beror det på att detta problem, som inom arbetarrörelsen uppstod vid åren 1888-89, har utvecklats och fått en allt större betydelse på det ideologiska planet. Men för att teoretikerna ska kunna förstå och analysera problemet i dess ideologiska sammanhang, så måste detta sjukdomssymptom redan ha manifesterat sig i arbetarorganisationernas liv och praktik.

Denna introduktion urskiljer problemets två grundläggande aspekter; den teoretiska och den historiska. Vi kommer att försöka besvara följande frågor:

Vad är arbetarbyråkratin? Hur uppstår och hur utvecklas den? Hur kan den försvinna?

Hur har detta fenomen konkret manifesterat sig i arbetarrörelsens historia?

Vilka är de olika attityder och svar som arbetarrörelsens olika riktningar har fört fram inför detta nya problem?

I. Byråkratins grundbegrepp

1. Det byråkratiska fenomenets uppkomst

Problemet med byråkratin inom arbetarrörelsen ställer sig, i dess mest omedelbara aspekt, som problemet med arbetarorganisationernas *apparat*: problemet med heltidsfunktionärer, med småborgerliga intellektuella som dyker upp i ledande funktioner inom arbetarorganisationerna. Så länge arbetarorganisationerna är begränsade till mycket små grupper, till politiska sekter eller självförsvarsgrupper med ett mycket litet antal medlemmar; så länge behövs inte någon apparat, några funktionärer och problemet uppstår inte. På sin höjd kan man på denna nivå ta upp frågan om förhållandena till de småborgerliga intellektuella som med sin hjälp vill bidra till uppbyggandet av denna utvecklade arbetarrörelse.

Men redan arbetarrörelsens uppsving, tillkomsten av politiska eller fackliga massorganisationer, är omöjlig utan uppkomsten av en administrativ apparat, av funktionärer – och redan förekomsten av apparat och funktionärer innebär byråkratiseringsfenomenet i vardande: ända från början föreligger alltså en av byråkratiseringsfenomenets djupaste rötter.

Arbetsdelningen i det kapitalistiska samhället reserverar det dagliga manuella produktionsarbetet åt proletariatet och den kulturella produktionen och konsumtionen åt andra sociala klasser. Ett slitsamt arbete, så väl fysiskt som intellektuellt uttröttande, tillåter inte hela proletariatet att förvärva och tillägna sig den objektiva vetenskapen i dess mest utvecklade former, inte heller en kontinuerlig politisk och social aktivitet: den proletära situationen i det kapitalistiska systemet är en situation av kulturell och vetenskaplig underutveckling¹.

¹ Detta skulle, på ett bredare socialt plan, vara ännu mer sant om man dagen efter arbetarklassens seger ville avskaffa alla tekniker och specialister som inte deltar i produktionen som kroppsarbetare. Man skulle döma samhället till en kraftig och omedelbar tillbakagång; produktivkrafternas utvecklingsnivå skulle sänkas. I stället för ett uppsving, ett nödvändigt villkor för den moderna kommunismen, skulle man riskera att hamna i en primitiv kommunism som snabbt skulle falla sönder i en ny social differentiering. Paradoxens höjdpunkt är att detta förfaringssätt på intet sätt skulle hejda byråkratin, utan i stället reproducera den under ännu mer ogynnsamma förhållanden.

Det totala undertryckandet av apparater i arbetarrörelsen skulle döma denna till en medelmåttig primitivism och dess framgång kommer att visa sig vara en tillbakagång på det kulturella och sociala planet i förhållande till den kapitalistiska världens framsteg. Tvärtom kan socialismen, proletariats frigörelse, endast bli begriplig genom en assimilering av allt det som den för-socialistiska vetenskapen har lämnat av värde på de natur- och socialvetenskapliga planen.

Arbetarrörelsens utveckling gör *skapandet av en apparat*² och förekomsten av funktionärer absolut nödvändiga; funktionärer som genom en viss specialisering får *fylla de luckor som de proletära villkoren har skapat inom arbetarklassen*.

Givetvis skulle man med en grov formulering kunna säga att det är med denna specialisering som byråkratin föds: i och med att några personer yrkesmässigt och permanent ägnar sig åt att bedriva parti- och fackföreningspolitik, finns en latent möjlighet för byråkratiseringens och byråkrats utveckling.

Denna specialisering framkallar på ett djupare plan fetischiserings- och reifikationsfenomen: i ett samhälle grundat på arbetsdelningen, på en överdriven differentiering av arbetsuppgifterna, där arbetarna utför samma handgrepp under hela sitt liv, finner man i deras beteende den ideologiska reflexen av denna situation: de har en tendens att betrakta *sin aktivitet som ett mål i sig*. På samma sätt börjar organisationsstrukturerna, från att ha uppfattats som medel, allt mer att uppfattas som mål i sig – i synnerhet av dem som klarast och mest intimt identifierar sig med dessa organisationer, dvs de som lever i dem för jämnans: de individer som utgör apparaten, heltidsfunktionärerna, de gryende byråkraterna.

Detta gör det möjligt för oss att förstå den ideologiska och psykologiska basen för arbetarbyråkrats formering: fenomenet med de partiella erövringarnas dialektik.

2. De partiella erövringarnas dialektik

Som materialister kan vi inte skilja problemet med byråkratin från problemet med de omedelbara materiella intressena – bakom det förra finns *problemen med de materiella privilegierna och försvaret av dessa privilegier*.

Men om man vill förstå problemet med dess ursprung och dess tillblivelse, är det allt för ensidigt att reducera det till denna enda aspekt: försvaret av de materiella privilegierna. Det bästa motexemplet är byråkrats utveckling i de icke statsbärande kommunistiska partierna (Frankrike eller Italien) eller de halvkoloniala (Brasilien), där dessa fenomen under en viss epok (stalinismens värsta epok) framträdde t.o.m. i stor skala. I dag är funktionärernas löner i de kommunistiska masspartierna inte högre än specialiserade arbetares löner och de utgör inte några materiella privilegier att försvara. Däremot spelar fenomenet med de partiella erövringarnas dialektik en uppenbar roll: identifikationen av målen med medlen, av den byråkratska individen med organisationen, av den historiska målsättningen med organisationen. Denna identifikation orsakar en konservativ attityd som lätt kan komma i motsättning till arbetarrörelsens intressen.

Vad är de partiella erövringarnas dialektik?

Denna dialektik manifesteras i beteendet hos dem som ställer försvaret av redan existerande arbetarorganisationer framför befrämjandet av arbetarnas kamp och seger för att därigenom kunna ta makten i de kapitalistiska länderna; som på det internationella planet ställer det statiska försvaret av Sovjetunionen och arbetarstaterna framför världsrevolutionens expansion och den koloniala revolutionens utveckling. De betar sig som om elementen av arbetardemokrati inom den kapitalistiska världen och arbetarstaternas blotta existens utgjorde mål i sig, utgjorde den redan uppnådda socialismen. De betar sig som om varje ny erövring av arbetarrörelsen *absolut och imperativt skulle underordnas försvaret av det som redan existerar*. Detta skapar en grundläggande konservativ mentalitet.

² Skapandet av apparater är oundvikligt av enkla effektivitetsskäl: var och en förstår att det är omöjligt att leda 50.000 människor utan ett minimum av materiell infrastruktur.

Den välkända frasen i Kommunistiska Manifestet: ”Proletärerna har . . . ingenting annat att förlora än sina bojar”, är en mycket grundläggande formulering som bör uppfattas som en av marxismens hörnstenar: den ger proletariatet en funktion, samhällets kommunistiska frigörelse, ty proletärerna äger ingenting att försvara.

Eftersom detta inte längre är hundraprocentigt sant, eftersom en del av proletariatet (må så vara arbetarbyråkratin eller arbetararistokratin inom de utvecklade imperialistiska ländernas proletariat) besitter en organisation eller en betydligt högre levnadsstandard än tidigare, föreligger faran för uppkomsten av en ny mentalitet. Det är inte längre sant att proletariatet inte har någonting att försvara – vid varje ny aktion är det nödvändigt att väga för och emot: riskerar inte den avsedda aktionen att sopa undan det man redan har i stället för att leda till någonting positivt?

Detta utgör den byråkratiska konservatismens djupaste rot inom den socialdemokratiska rörelsen ända sedan tiden före första världskriget – och det samma gäller arbetarstaternas byråkratisering, även före den stalinistiska erans extrema degenerationsformer.

Denna de partiella erövringarnas dialektik bör förstås som en verklig dialektik: det är ingen falsk motsättning som går att lösa med en formel. Det är en verklig dialektisk motsättning som frambringar reella problem. Om den byråkratiska konservatismen är en uppenbart skadlig attityd i förhållande till proletariatets intressen och socialismen – därigenom att den förnekar den revolutionära kampen i de kapitalistiska länderna och revolutionens internationella expansion, under förevändningen att detta skulle sätta de existerande landvinningarna i fara – så är utgångspunkten för denna attityd, *nödvändigheten att försvara det uppnådda, ett verkligt problem*: ”den som inte kan försvara de redan existerande erövringarna, kan aldrig göra några nya” (Trotskij). Men det är helt fel att å priori betrakta varje viktigt steg framåt för såväl den nationella som den internationella revolutionen, som ett automatiskt hot mot tidigare erövringar. Det är där konservatismen ligger och det är denna attityd som kännetecknar såväl *den reformistiska som den stalinistiska byråkratins djupa och permanenta konservatism*.

Denna partiella erövringarnas dialektik, som är förenad med fetischiseringsproblemet i samhällen som bygger på en överdriven arbetsdelning, utgör alltså en av byråkratiseringstendensens djupaste rötter. Denna tendens ligger i den proletära massrörelsens utveckling under den nuvarande historiska fasen, vilken kännetecknas av kapitalismens sönderfall och av övergången till det socialistiska samhället.

Det verkliga problemet är alltså inte byråkratins avskaffande med hjälp av dekret eller magiska formler, utan problemet är dess progressiva bortdöende genom skapandet av bättre subjektiva och objektiva villkor, vilka möjliggör ett långsamt försvinnande av de frön till denna byråkratisering, som under hela denna historiska fas har funnits i samhället och inom arbetarrörelsen.

3. De byråkratiska privilegierna

Man får inte heller förfalla till de misstag som är vulgärmaterialismens motsats och som består i att reducera problemet till enbart dess avlägsna sociologiska ursprung och därigenom totalt skilja det från dess materiella infrastruktur. Den här tendensen till konservatism hos arbetarorganisationernas ledare och funktionärer saknar inte samband med de materiella fördelar och privilegier som tillkommer dessa funktioner. Dessa sociala privilegier är lika så auktoritets- och maktprivilegier, vilka individen tillmäter stor betydelse.

a) Om man betraktar problemet i dess ursprungliga form, dvs problemet med de första arbetarorganisationernas, fackföreningarnas och de socialdemokratiska partiernas apparater före första världskriget, så framträder de byråkratiska privilegierna på två sätt:

– Att lämna det dagliga arbetet i produktionen (i synnerhet under denna epok med 12 timmars arbetsdag och allt vad det innebär av total social osäkerhet, etc) för att bli heltidsfunktionär i en arbetarorganisation innebär för arbetare och arbetarsöner ett obestriddigt socialt uppsving, en viss individuell frigörelse, men som ändå långt ifrån innebär någon ideal situation: man kan här varken tala om ett förborgerligande eller en omvandling till ett privilegierat skikt. Arbetarorganisationernas

tidigare ledare tillbringade en stor del av sina liv i fängelser och levde i övrigt under mycket små materiella förhållanden. Men trots allt levde de socialt och ekonomiskt bättre än dåtidens arbetare.

– På de psykologiska och ideologiska planen är det för en övertygad socialist eller kommunist betydligt angenämare att hela dagen kämpa för idéer och mål som är ens egna än att stå i en fabrik och timme efter timme utföra samma handgrepp och samtidigt veta, att man i sista hand bidrar till att göra den fientliga klassen rikare. Det är obestriddigt att detta fenomen, det *sociala uppsvinget*, innehåller ett viktigt frö till byråkratisering: de som innehar dessa poster vill gärna ha dem kvar, vilket leder dem till att försvara detta tillstånd med heltidsfunktionärer mot alla försök att byta ut dem genom ett cirkulationssystem bland organisationens medlemmar.

b) När dessa massorganisationer börjar uppnå vissa styrkepositioner inom det kapitalistiska samhället, får fenomenet med de sociala (till en början i mycket liten utsträckning materiella) privilegiernas framträdande en mycket större vidd: det gäller då att utse parlamentsledamöter, kommunalfullmäktigeledamöter eller fackliga sekreterare som på hög nivå kan förhandla med arbetsköparnas organisationer – och som alltså i en viss mening lever med dessa. Samma sak när det inom en rörelse gäller att utse tidningsredaktörer eller representanter för arbetarorganisationerna i en hel serie av aktiviteter man knutit till sig – en mångfacetterad rörelse som försöker ingripa i alla sociala aktiviteter och som, i en viss mening, i sig försöker införliva alla dessa aktiviteter.

Det finns även här en verklig dialektik som inte låter sig reduceras till en banal motsägelse: t.ex. när arbetarrörelsen äger ett visst antal tidningar och har behov av ett större antal redaktörer, så står den verkligen inför ett dilemma. Om den för att bekämpa byråkratin tillämpar den av Marx formulerade regeln att sätta funktionärernas löner på samma nivå som kvalificerade arbetares löner, så riskerar den att skapa ett omvänt professionellt urval. De politiskt mest medvetna elementen kommer att acceptera denna regel, men de mest begåvade, som på annat sätt bättre skulle kunna förtjäna sitt uppehälle, kommer ständigt att lockas av denna senare och enklare möjlighet. I den mån som dessa inte är tillräckligt politiskt övertygade, riskerar de att i stor utsträckning absorberas av den småborgerliga miljön och gå förlorade för arbetarrörelsen. Denna uteslutningsföreteelse gäller, också för en rad andra yrken: i de kommuner som administreras av arbetarrörelsen uppstår samma problem när det gäller arkitekter, ingenjörer eller läkare. En strikt tillämpning av Marx' regel riskerar att i ett flertal fall leda till en uteslutning av alla dem vars politiska medvetenhet inte är tillräckligt utvecklad.

Inom det kapitalistiska samhället, med allt vad det innebär av ”moraliska värden” och omgivande miljö, är det omöjligt att bygga upp ett idealt kommunistiskt samhälle – även inom arbetarrörelsen. Det kan möjligtvis realiseras inom en kärna av extremt medvetna revolutionärer; men i en numerärt stor arbetarrörelse, som existerar i en borgerlig demokrati, sker en viss sammanflätning med det kapitalistiska samhället. Lockelserna blir där större och dessa regler för byråkratin bekämpande blir svårare att acceptera. Här ser man byråkratiseringstendensen framträda: försvinnandet av de hinder som medvetet rests mot de privilegierade positionernas faror breddar allt mer och mer vägen för denna tendens.

c) Under nuvarande historiska fas kan denna dialektik, inom vissa stora arbetarorganisationer, uppträda t.o.m. i sin slutfas. Denna kan då innebära en politisk omorientering, en medveten integrering i det kapitalistiska samhället och ett klassamarbete.

Byråkratin rötter förökar sig då mycket snabbt. En del av ledarskapet lever då på ett medvetet sätt bourgeoisins liv och låter sig integreras i det kapitalistiska samhället. De hinder mot byråkratiseringen, som den socialistiska medvetenheten rest, försvinner; privilegierna ökar; de socialdemokratiska parlamentsledamöterna ger inte längre en del av sin lön åt organisationen för att själva nöja sig med funktionärens lön; de etablerar sig som ett verkligt klientel inom arbetarklassen. Allt ifrån detta kan den byråkratiska degenerationen inte annat än frodas.

4. Arbetarstaternas byråkratisering

En parallell process i tre faser finner man i arbetarstaternas byråkratisering under övergångsperioden:

- a) först och främst de auktoritetsprivilegier och politiska fördelar som härrör från maktmonopolet inom statsapparaten;
- b) därefter, och i synnerhet i ett underutvecklat land, uppkomsten av byråkratiska privilegier på såväl det materiella som det kulturella planet;
- c) slutligen den fullständiga byråkratiska degenerationen då ledningen inte längre motarbetar detta fenomen utan medvetet accepterar det, låter sig integreras i det, blir dess motor samt försöker ackumulera privilegierna.

Då riskerar man att hamna i de mest groteska byråkratiska former, såsom i Sovjetunionen under den stalinistiska epoken:

– t.ex. de ”*fixerade bankkontona*”, genom vilket vissa privilegierade individer kunde kosta på sig hur stora utgifter som helst samtidigt som deras egna konton förblev orörda. Den enda begränsningen på utgifterna var den relativa knappheten på varor; för dessa människor innebar detta kommunismens sanna förverkligande inom ett ekonomiskt underutvecklat samhälle. I den efterstalinistiska litteraturen i Sovjetunionen har många konkreta exempel givits på bl.a. artister och, givetvis, politiska ledare som innehade detta privilegium.

– En annan och lika frapperande aspekt av dessa omfattande privilegier var ”*specialaffärerna*”: detta fenomen, som föddes under stalinepoken, fortsatte att existera i de flesta arbetarstater ända fram till 1956-57. Partifunktionärerna hade tillgång till specialaffärer som var väl dolda för folket i övrigt: dessa affärer var kamouflerade i fastigheter som utåt var bostadshus – men inte för dem som hade möjlighet att komma in där. Ingen kände alltså till dessa affärer i vilka man kunde finna alla de varor som vid denna tid var oåtkomliga för folkets flertal och som i stor utsträckning importerades från de imperialistiska länderna. En verklig hierarki rådde bland de parti- och statsfunktionärer som hade tillträde till dessa affärer: vissa betalade fullt pris; andra, placerade högre upp på den byråkratiska skalan, betalade endast hälften; och slutligen de allra högsta, de som hade tillgång till de famösa fixerade bankkontona, kunde plocka åt sig vad de ville ha utan att betala någonting.

Under perioden 1947-48, som för arbetarstaterna var en period av knapphet och misär, mottog byråkraterna i länder som Östtyskland, gåvopaket från Sovjetunionen. Det är nästan rörande att konstatera med vilken noggrannhet den minutiösa hierarkin respekterades vid fördelningen av dessa gåvor: i enlighet med sin rang mottog byråkraterna större eller mindre gåvor innehållande silkes- eller linnestrumpor, smör eller grisfett, etc.

Det är löjligt, om inte tragikomiskt, att i en situation av hungersnöd finna en så rigid tillämpning av den byråkratiska mentaliteten att den reser till en nödvändig princip hierarkin av materiella privilegier; men det är även helt logiskt att där finna de mest karaktäristiska byråkratiska deformationerna.

5. Några exempel på felaktiga lösningar

Den viktigaste slutledning man måste dra ur denna summariska undersökning av problemet är följande: det är nödvändigt att klart urskilja två grupper av fenomen och att akta sig för att på ett oegentligt sätt likställa dessa:

– *de potentiella tendenserna till en begynnande byråkratisering*, frön som oundvikligen ligger i en arbetarrörelses utveckling från och med en viss numerisk utvidgning av denna och uppnåendet av en viss maktsfär, till en senare oundviklighet i en isolerad arbetarstat;

– *den fullständiga utvecklingen av de byråkratiska tendenserna*, vilket leder till den totala degeneration som man finner i de olika reformistiska och stalinistiska partierna samt i Sovjetstaten.

Gör man inte den väsentliga distinktionen mellan dessa två fenomen eller, ännu värre, om man bekämpar alla organisationsformer som innehåller dessa frön under förevändningen att detta oundvikligen leder till en extrem degeneration, så *ställer man arbetarrörelsen inför en återvändsgränd och inte inför en dialektisk motsättning*. Man kan då inte dra någon annan slutsats än att proletariats egen frigörelse är en omöjlighet. Denna attityd leder slutligen till att ställa arbetarrörelsen under ännu sämre villkor och att hindra den från att kämpa för sin egen frigörelse:

a) Denna extrema sammanblandning karaktäriserar olika ”ultravänstergrupper” (för övrigt snarare höger än ultravänster!): en av de lösningar som vissa av dessa grupper för fram består i att säga, att eländet beror på förekomsten av en apparat och av funktionärer. Enligt dem är det nödvändigt att bekämpa existensen av ”yrkesrevolutionärer”: frasen ”Stalin var den förste yrkesrevolutionären som dök upp inom arbetarrörelsen” sammanfattar väsentligen dessa teser. Man måste då fråga sig vad arbetarrörelsen skulle vara utan heltidssysselsatta, inte i ett idealt samhälle, utan i ett visst kapitalistiskt samhälle sådant det nu är. En arbetarrörelse som inte försöker skapa proletära yrkesrevolutionärer, komma från arbetarklassen och starkt lierade med denna, skulle inte kunna passera den mest primära nivån på vilken arbetarklassens tidigaste självförsvarsorganisationer befann sig. Den skulle vara helt avskuren från moderna såväl natur- som humanistiska vetenskaper; den skulle p.g.a. ekonomisk och politisk inkompetens vara dömd till att endast kämpa för de mest omedelbara och spontana kraven. En sådan rörelse skulle givetvis vara helt oförmögen att befria proletariatet, störta kapitalismen och öppna vägen för det socialistiska samhället.

Historien har visat att denna lösning är den mest omöjliga av alla: det existerar i världshistorien inte ett enda exempel på ett land där arbetarrörelsen efter tio års erfarenhet fortsätter att hänga fast vid denna primitiva nivå p.g.a. fruktan för en senare byråkratisk deformation.

b) I praktiken är det alternativets andra del som riskerar att förverkligas. Då man inte vill ha några heltidsfunktionärer, några yrkesrevolutionärer och om man inte tillåter ett urval och en systematisk utbildning av de proletära elementen till en mycket hög nivå, då kommer arbetarorganisationerna oundvikligen att ge efter för trycket från de småborgerliga intellektuella, som helt och hållet bemäktigar sig organisationerna. Inom dessa reproducerar de det vetenskapliga och kulturella monopol som de redan besitter inom det kapitalistiska samhället.

Man ser hur denna motsättning, som dessa grupper inte har förstått, åter framträder: det verkliga dilemma i det kapitalistiska samhället är inte valet mellan en organisationsform som saknar dessa frön till en byråkratisering och en annan form som bär på dessa faror; i verkligheten gäller det följande val:

- att utveckla en verklig arbetarautonomi med den byråkratiska faran på en potentiell nivå;
- att bibehålla arbetarorganisationerna under trycket av den borgerliga ideologin och dess intellektuella.

Ett flertal historiska exempel illustrerar denna sista aspekt: skenbara arbetarorganisationer har under långa perioder stått under bourgeoisins påverkan p.g.a. bristande arbetarautonomi, organisationskapacitet eller ideologiska misstag och har vägra att gå vidare från ett visst stadium.

Det är för övrigt lustigt att konstatera att försvararna av denna teori ser farans ursprung i apparaten, vilket är riktigt, men samtidigt som de inte begriper att icke politiskt verksamma arbetare, som är utsatta för det kapitalistiska samhällets inflytande, är mycket mer mottagliga för den dominant ideologin, vilken är den härskande klassens ideologi. Orsaken är det betungande kroppsarbetet, vilket inom ramen för 8-9 timmars arbetsdag, omflyttningar, etc, försvårar den intellektuella och kulturella frigörelsen.

En arbetarorganisation som endast skulle bestå av kroppsarbetare i dagligt produktivt arbete, skulle vara mycket mer mottaglig för den borgerliga ideologin än en organisation i vilken man bedriver ett konstant arbete med att utveckla, skola och frigöra de mest medvetna och mest revolutionära arbetarna från det kapitalistiska slaveriarbetet genom att härda dem i de professionella revolutionärernas skola.

c) Ett annat exempel på dessa felaktiga lösningar, som i realiteten avslöjar ett totalt oförstående för problemet, har utvecklats av gruppen ”Socialism eller Barbari”: för att förhindra arbetarstatens byråkratisering måste man redan dagen efter revolutionen *avskaffa alla inkomst- och löneskillnader*. Här visar sig åter igen en total brist på förståelse av den verkliga svårigheten; vilka skulle de objektiva resultaten bli av dessa åtgärder i ett samhälle som domineras av materiell knapphet? Om man dagen efter revolutionen avskaffade alla löneskillnader, skulle det praktiska resultatet bli att man *avskaffade en mycket stor del av de stimuli som driver människorna till att ytterligare kvalifi-*

cera sig. När, i en bristsituation, de kulturella och yrkesmässiga kvalifikationerna inte längre leder till förbättrade livsvillkor, skulle dessa ansträngningar till en kvalificering inskränka sig till de mest medvetna elementen som förstår den objektiva nödvändigheten av att höja den kulturella och yrkesmässiga nivån. Antalet människor som skulle försöka kvalificera sig, skulle vara mycket mindre än i ett övergångssamhälle där vissa löneskillnader kvarstår som materiell stimulans. Under dessa villkor (dvs inga löneskillnader) skulle produktivkrafternas uppsving ske mycket långsammare, bristsituationen bestå mycket längre och resultatet bli tvärt emot vad man ansåg. De objektiva orsakerna till byråkratins utveckling, vilka är produktivkrafternas underutveckling och proletariats kulturella underutveckling, skulle komma att bestå mycket längre. Om man däremot bevarar en viss löneskillnad accelereras kvalificeringsansträngningarna och därigenom också skapandet av sådana materiella villkor som befrämjar privilegiernas och byråkratiseringstendensens bortdöende.

Detta exempel är mycket signifikativt för det faktum att det verkligen rör sig om en dialektik och att lösningen lika så bör vara dialektisk.

6. De revolutionära marxistiska lösningarna

a) Marx kunde inte, p.g.a. bristen på historiska erfarenheter, förstå byråkratiseringsproblemet alla aspekter. Men även om han inte konfronterades med mer än en enda arbetarstats erfarenheter – Pariskommunen, som existerade i endast några månader – så kunde han ur denna enda erfarenhet med ett genialt förutseende formulera två mycket enkla men väsentliga regler, som innehåller nästan alla de hjälpmedel som arbetarrörelsen senare har utvecklat mot byråkratiseringen:

– *kampen mot de materiella privilegierna* och de överdrivna löneskillnaderna; i synnerhet bör arbetarstatens politiska funktionärer *inte ha löner som är högre än de kvalificerade arbetarnas*. Marx tillägger att syftet med detta framför allt är preventivt, dvs att hindra vissa korrumperade element från att söka funktionärsposter för att klättra socialt, för att ”göra karriär”.

– den andra regeln är *valbarheten och möjligheten att återkalla* valda på alla nivåer, vilken även kan kompletteras med regeln om de roterande funktionerna, som förordades av Lenin och som kommer att kunna leda till statens progressiva bortdöende, då varje medborgare har konkreta erfarenheter av ekonomin och staten, och då klasserna kommer att försvinna.

b) Den revolutionära marxistiska lösningen av problemet har presenterats av den leninistiska partiteorin och den trotskistiska teorin om arbetarstaten och avantgardets medvetna roll i arbetarstatens ledning för att bekämpa byråkratien.

Man måste vara klarsynt och förstå det objektiva problemet: den oundvikliga närvaron, i en embryonisk och potentiell form, av kärnan till byråkratiseringen. Samtidigt måste man förstå vilka medel som är de mest effektiva för att under olika materiella och subjektiva villkor bekämpa dessa tendenser och reducera deras omfång så långt som möjligt.

På partiplanet borde Lenin själv under några år ha utfört, inte en självkritik, men en viss fördjupning av sina uppfattningar (utvecklade i *Vad bör göras?*), efter det att den ryska arbetarrörelsen, med revolutionen 1905, hade genomgått sin första revolutionära erfarenhet av massaktivitet på bred bas.

Den verkligt leninistiska partiteorin utgörs av två element: det ena är det som Lenin, vid seklets början, skrev i *Vad bör göras?* om skapandet av det revolutionära partiets kärna under illegala former; det andra elementet är vad han skrev efter det ryska proletariats första revolutionära masserfarenheter, efter erfarenheterna av sovjeter, fackföreningar och masspartier. Det är här nödvändigt att på samma gång förstå nödvändigheten av avantgardegrupper och avantgardepartier, vilka inte kan vara något annat än breda minoritetspartier.³

³ Den historiska och numerära betydelsen av socialdemokratiska partier är en motor för deras byråkratisering och inte en spärr. Det är mycket lättare att bevara en organisation icke-byråkratiserad om den enbart rekryterar sådana medlemmar som redan har en viss medvetenhet och aktivitet; då kan fenomenet med ett ”klientel” inte uppträda i någon större skala.

Denna avantgardegrupp bör vara integrerad i massorna men utan att substituera dessa och utan att ta på sig uppgifter som endast kan genomföras av dessa massor. Idén att ”*proletariatets frigörelse kan endast vara proletariatets eget verk*” bör vare sig i teorin eller i praktiken ersättas med idén att det revolutionära partiet är kallat att *frigöra proletariatet* och att upprätta arbetarstaten *i proletariatets ställe*, till att börja med i dess namn, sedan, under vissa historiska förhållanden, mot detta proletariat.

I denna dialektik mellan avantgardet och massorna, och i förståelsen av de relationer som det revolutionära partiet bör ha till de proletära massorna, är det nödvändigt att poängtera det faktum att vissa historiska uppgifter endast kan genomföras *med det medvetna stödet av proletariatets majoritet*. Men massornas stöd åt ett revolutionärt parti växer fram endast i *exceptionella* (men *historiskt nödvändiga*) stunder – vilket innebär förpliktelsen att stå kvar som ett minoritetsparti, så länge som det inte föreligger en revolutionär situation.

Den verkligt leninistiska partiteorin ligger i den totala förståelsen av denna dialektik. Ur den följer en viss organisationsform och en viss syn på problemet med yrkesrevolutionärerna. Dessa bör givetvis inte vara permanent avskilda från arbetarklassen; de bör kunna återvända till fabriken; de kommer att ersättas av andra proletärer som kommer att göra samma erfarenhet. Detta säkrar en verklig cirkulation av ”friskt blod” mellan klassen och dess avantgarde: det är detta som är teorin om cirkulationen mellan proletärerna och de professionella revolutionärerna.

c) Samma gäller för arbetarstaterna i övergångssamhället mellan kapitalismen och socialismen. Det är huvudsakligen Trotskij och den trotskistiska rörelsen som har fört fram svaren på dessa frågor. Men Lenin hade redan bidragit med flera element och under åren 1921-22 var han i viss mån mer medveten om fenomenet än Trotskij.

Byråkratiseringens embryon eller en viss byråkratisk deformation är oundvikliga i ett efterblivet och isolerat samhälle. Vad som däremot inte är oundvikligt, det är denna byråkratiska deformations vidareutveckling i en fruktansvärd degeneration, så som skedde under den stalinistiska epoken. Under dessa förhållanden är ännu en gång den subjektiva faktorn avgörande. Om det revolutionära avantgardet är medvetet om byråkratiseringsfaran, så måste det bekämpa denna fara på alla nivåer:

– *I statens politiska organisation* utökar avantgardet formerna för arbetardemokrati och arbetarnas direkta ingripande i statens styrelse.

– *På det ekonomiska planet* utvecklar avantgardet samtidigt arbetarnas självstyre och den kvantitativa och kvalitativa förstärkningen av arbetarklassen.

– *På det internationella planet* befrämjar det *revolutionens expansion* för att bryta den *proletära revolutionens isolering* för att därigenom också bekämpa byråkratiseringsprocessen på det mest effektiva sättet.

Om ett nytt proletärt avantgarde, utan moralisk och fysisk utmattning, kommer till makten i ett nytt land, kan detta ta ledningen inom rörelsen i den mån som den internationella revolutionen breder ut sig. Det är den tredje aspekten av Trotskijs ”*permanent revolution*”.

II. Historiska erfarenheter av problemet med byråkratin inom arbetarrörelsen

Vi ska nu undersöka hur problemet med byråkratin historiskt har framträtt inom arbetarrörelsen.

1. Marx' analys av Pariskommunen

Vi börjar med de slutledningar som Marx drog ur sin studie av Pariskommunen: det mest karaktäristiska fenomenet i detta första försök att konstruera en arbetarstat är den, mer instinktiva än medvetet överlagda, ansträngning som Pariskommunens ledare utvecklade för att förstöra den permanenta statsapparaten, som de olika besuttna klasserna lämnat efter sig, i alla dess centraliserade former (den borgerliga statens absoluta monarki och arvsformer).

I sin analys isolerade Marx tre huvudfaktorer, av vilka två har tagits upp tidigare:

det faktum att ingen löntagare i Kommunen fick mer än *en kvalificerad arbetares lön*.

Valbarheten och möjligheten att återkalla dessa avlönade funktionärer, helt i enlighet med väljarnas vilja.

Den tredje faktorn påvisades av Marx och utvecklades senare av Lenin: i denna nya statsform, som redan nu inte längre är någon egentlig stat; i början av det bortdöende som sammanfaller med skapandet av en arbetarstat, finns redan undertryckandet av den distinktion som på ett grundläggande sätt karaktäriserar den borgerliga staten: *åtskiljandet av de lagstiftande och de verkställande funktionerna*. Det finns redan här ett försök att knyta ett stort antal arbetare, inte endast till de lagstiftande funktionerna, utan även till verkställandet av lagarna; det finns här ett försök att knyta arbetarna till *maktutövningens effektiva funktioner*.

Detta första närmande till vad som borde vara en arbetarstat är på samma gång den första definitionen av effektiva medel att bekämpa byråkratiseringen med. Statsapparaten begynnande bortdöende sammanfaller alltså med själva statens avtynande: de tre regler som Marx formulerade är även grundläggande regler för beskyddet av varje demokratisk struktur, mot byråkratins inträngande; de låter sig också tillämpas på en statsstruktur, en fackförenings- eller masspartistruktur.

Marx kunde alltså inte, lyckligtvis eller olyckligtvis, i grunden behandla problemet med byråkratin, ty han upplevde aldrig varken en arbetarorganisation eller ännu mindre en arbetarstats byråkratisering. Men de få anmärkningar han gjorde har länge utgjort det väsentliga i den antibyråkratiska kampens doktrin, vilken sedan har utvecklats efter honom av andra marxister.

2. Kautskys parallell

Kautsky är den andre, efter Marx, som bör tillerkännas ett medvetande om problemet. I slutet av förra seklet publicerade han en bok om *Kristendomens ursprung*. Det kan förefalla besynnerligt att föra samman detta problem med problemet arbetarbyråkrati. Men i sista delen av sitt arbete tog Kautsky upp följande fråga (och det tycks vara den första formuleringen av problemet i en så klar form): när arbetarklassen har tagit makten, riskerar den då inte att överlämna denna i händerna på en dominerande byråkrati? Riskerar den inte att genomgå en byråkratiseringsprocess på samma sätt som katolska kyrkan gjorde, när den blev en dominerande makt i samhället? Kautsky gjorde en parallell mellan det som hände under 300-talet, då katolska kyrkan blev statskyrka under Konstantin den store, och det som skulle kunna hända efter arbetarrörelsens seger.

Denna jämförelse är givetvis inte enbart en frukt av Kautskys förutseende; han inspirerades av två föregångare:

a) Engels jämförde, redan i sin introduktion till *Klasskampen i Frankrike* (skriven omkring 1880), de förföljelser som arbetarrörelsen under hans egen tid fick utstå med dem, som en annan rörelse fick utstå sextonhundra år tidigare: från förföljelse efter förföljelse gick kristendomen mot seger efter seger; denna de förtrycktas rörelse, bekämpad av de förtryckande klasserna, vann bit för bit alla sociala klasser och gick oemotståndligt mot segern.

Engels hade alltså redan flera år före Kautsky dragit en viss parallell mellan kristendomen och den moderna arbetarrörelsen.

b) Den andra av de två historiska föregångare som inspirerade Kautsky var den anarkistiska eller anarko-syndikalistiska oppositionen representerad av Noske¹, som vid åren 1891-92 drog den slutledningen ur Engels text, att arbetarrörelsen, allt eftersom den utvecklades, skulle komma att byråkratiseras på samma sätt som kyrkan hade byråkratiserats under sin historiska utveckling.

Konfronterad med dessa två paralleller, förstod och ställde Kautsky problemet på ett riktigt sätt – och detta är helt hans egen förtjänst.² Han begrep att det givetvis inte fanns någon fullständig parallell mellan den katolska kyrkan och arbetarrörelsen, men att denna genom sitt makttillträde skulle komma att konfronteras med ett byråkratiseringsproblem likt det inom den katolska kyrkan vid tiden för dess makttillträde.

Det är mycket instruktivt att känna till de svar Kautsky gav: de är ganska olika de Marx gav i sin studie av Pariskommunen. Hans svar förefaller oss relativt bekanta och de liknar dem som Trotskij senare gav.

Kautsky anser att parallellen skulle vara helt korrekt om man, i det historiska perspektivet, kunde säga det samma om arbetarklassen som om katolska kyrkan: den senare kom till makten under förhållanden som innebar en nedgång i produktivkrafternas utveckling; under sådana förhållanden skulle en byråkratisering av arbetarrörelsen vara oundviklig. Men socialismen innebär, tvärtom, ett enormt uppsving av produktivkrafterna vilket i sin tur medför arbetsdelningens progressiva försvinnande och en revolution på det kulturella planet. Under sådana villkor av materiell rikedom och intensiv kulturell utveckling blir byråkratins seger historiskt ofattbar.

Kautskys svar är alltså helt korrekt; men det utelämnar ett led i resonemanget och räknar inte med en möjlighet (som för övrigt inte heller någon annan gjorde under denna tid): vad skulle hända om arbetarklassen tog makten, inte i något av de mest utvecklade kapitalistiska länderna, utan tvärtom, i ett underutvecklat land? I detta fall skulle inte de faktorer kunna existera, vilka Kautsky räknade med som spärrar mot byråkratin (materiell rikedom, kulturell revolution); produktivkrafternas och kulturens otillräckliga utvecklingsnivå samt proletariats numerärt otillräckliga utveckling skulle kunna tillåta byråkratin en temporär seger.

¹ Mer eller mindre anarkistiska ultra-vänstergrupper utvecklades omkring 1891-92 inom den tyska socialdemokratin; dessa "gauchister från Berlin" utgjorde en i allmänhet föga känd riktning inom arbetarrörelsen. Ett omdöme om denna grupp kan bli varken enkelt eller rätlinjigt: Lenin blev, efter 1914, själv tvungen att göra en viss kritisk undersökning av sin tidigare uppfattning, och han såg i dessa halvmedvetna revoltformer en viss insikt i den reformistiska och byråkratisiska korruptionens början inom den socialdemokratiska rörelsen.

² Kautsky, som i stor utsträckning hade varit Lenins "lärare" och som inspirerade honom till en stor del av hans "leninistiska" partiteori, var en mycket intelligent man och en värdefull marxistisk teoretiker, vilket gjorde att han med mycket stor klarsyn kunde begripa grunden till detta problem.

3. Trotskijs polemik mot Lenin rörande hans uppfattning om partiorganisationen

Den tredje fasen i utvecklandet av arbetarrörelsens medvetande om problemet med byråkratin är en ganska så ”delikat” fas för de kommunister som på samma gång är leninister och trotskister: denna fas finns uttryckt i Trotskijs polemik mot Lenin och hans teori om partiorganisationen. I denna polemik hade Trotskij fel; det är obestridligt i det historiska perspektivet. Men när en man som Trotskij misstar sig finns det ofta, även i misstagen, element av sanning: om man betraktar, inte den inre logiken i hans resonemang (vilket var felaktigt), utan hans slutsatser så finner man där en helt riktig förutsägelse, vars formulering utgör en enastående profetia: 1903 skrev Trotskij att den teori som leder till att partiet substituerar proletariatet för genomförandet av revolutionens grundläggande uppgifter riskerar att leda till, att partiet ersätts av centralkommittén, centralkommittén av sekretariatet och sekretariatet av generalsekreteraren: man riskerar att hamna i en sådan historisk situation, att en enda människa förses med uppgiften att förverkliga eller fullborda revolutionens stora uppgifter.

Denna föraning uttrycker ett riktigt fördömande av varje *substitutionsteori* och inte av den verkliga leninistiska teorin, som i sig givetvis inte innehåller den visionen.

Under den stalinistiska epoken blev denna teori, halvt explicit och halvt öppet, det stalinistiska partiets officiella teori. De byråkratiska ledarna i vissa arbetarstater blir fortfarande oerhört förvånade när man ber dem att någonstans i Lenins skrifter peka på en enda fras där han säger, att proletariatets diktatur ska utövas av partiet; att det är partiet som bör förverkliga förstatligandet av produktionsmedlen, etc. Detta påpekande fyller dem alltid med förvåning, ty de har skolats i en *anda som överför proletariatets uppgifter till partiet*.

Tvärt emot detta talar alla leninismens klassiska texter (jämför *Staten och revolutionen*) om uppgifter som bör verkställas av *proletariatet under partiets ledning*, vilket är något helt annat. Denna teori, som till partiet överför verkställandet av proletariatets historiska uppgifter – genom partiets inträngande i proletariatets roll – leder helt logiskt till sådana situationer där partiet tvingas verkställa uppgifter trots opposition från en enorm majoritet av proletariatet. Detta rättfärdigade Budapest och de sovjetiska truppernas intervention mot den ungerska revolutionen och den generalstrejk som 95 % av det ungerska proletariatet genomförde; vilket i sin tur innebär att hävda, att proletariatets diktatur kan utövas av partiet *mot* 95 % av proletariatet, givet en viss historisk situation i ett bestämt land.

Trotskijs kritik av denna substitutionsteori var alltså i sig helt riktig; däremot var den ett föregripande, ty det fanns inte någon som vid den tidpunkten försvarade dess teser – i synnerhet inte Lenin, som vid upprepade tillfällen försvarade sig mot den³; denna teori framträdde i full dager först 30 år senare, i och med den stalinistiska epokens höjdpunkt, då den blev den sovjetiska byråkratins halvofficiella doktrin. Men denna byråkrati vågade dock aldrig helt institutionalisera teorin och därigenom öppet avsvärja sig den leninistiska teorin.

4. Rosa Luxemburgs kamp mot den tyska fackliga byråkratin

Den fjärde fasen i utvecklingen av arbetarrörelsens medvetande om detta problem, är en mycket viktig fas: den framvisar det första klart uttryckta medvetandet om hur en fullgången byråkrati förverkligas. Detta tack vare Rosa Luxemburg och hennes kamp mot den tyska

³ I andra upplagan av *Vad bör göras?*, i 1905 års förord, hävdade Lenin det faktum att om man skiljer avantgardet från proletariatet, så förfaller man till de mest ”kompleta former av äventyrlighet och godtycke”, En liten grupp byråkrater som sitter runt ett bord kan besluta, att proletariatet, under givna historiska omständigheter, ska agera på ett alldeles bestämt sätt: det innebär att helt sopa undan det huvudsakliga objektiva kriteriet, *proletariatets vilja* och det som proletariatet är redo att acceptera och utföra.

fackliga byråkratin, mellan 1914 o. 1917, och mot den reformistiska socialdemokratins allmänna degenerering.

a) Rosa Luxemburg har mycket väl förstått och analyserat problemet, om än på ett lätt överdrivet sätt: *de starkaste arbetarorganisationerna är alltid minoritetsorganisationer under perioder av kapitalismens normala liv* och de mäktigaste fackföreningarna omfattar endast en minoritet av arbetarna.⁴

Ur detta har hon dragit två konklusioner och därvid stött sig på den konkreta erfarenheten av 1905 års ryska revolution, framför allt i de mest industrialiserade delarna (det tsaristiska Polen, Ukrainas industriella centra och Transkaukasien): i samtliga fall är det endast vid tillfällen av en revolutionär situation som majoriteten av arbetarna går in i en politisk eller facklig rörelse. Detta innebär då att miljoner arbetare, som inte har gått igenom de traditionella organisationernas skolor, sätts i rörelse; dessa kan inte kanaliseras med de gängse medlen. Nya organisationsformer är därför nödvändiga för att organisera dessa arbetarmassor; de bör vara smidigare än en fackförening eller ett parti och bör kunna omfatta en mycket större del av massorna än dessa samt effektivt kunna realisera aktionsenheten.

Historien har helt och hållet bekräftat denna teori och bevisat nyttan av *sådana organisationsformer som sovjeter och provisoriska kommittéer i en revolutionär situation*: de utgör den smidigast tänkbara organisationsformen eftersom var och en av dessa kommittéer alltid är specifik för den lokala situationen. Det räcker med att betrakta t.ex. de första sovjeterna under 1905 års ryska revolution, arbetar- och soldatråden under 1918 års tyska revolution eller råden under den spanska revolutionen. Alla dessa kommittéer eller råd har alltid varit specifika för en given situation; de har alltid bildats för att lösa en praktisk uppgift som revolutionen historiskt har ställts inför. Dessa är givetvis inte några institutioner som kan ha permanenta stadgar och förordningar, tillämpbara på alla historiska förhållanden.

Denna organisationsform kan motsvara endast en målsättning: *att förverkliga enhetsfronten, arbetarnas enhet i aktion, i en revolutionär situation och för ett precist revolutionärt mål*. Endast den kan svara mot nödvändigheten av en revolutionär aktion som omfattar alla arbetare.

På samma sätt ser man, om man förstått sovjetens verkliga karaktär, hur dogmatiskt och groteskt det är att vilja ge dem en identisk etikett i alla situationer och på alla platser: ”prokineserna”, som börjat anamma den stalinistiska erfarenheten från den s.k. ”tredje perioden”, vill, i länder som Belgien eller Förenta Staterna, i förväg påbörja förberedelserna för bildandet av sovjeter. Genom att använda just denna benämning binder de sig till ett dogmatiskt och missriktat handlingssätt, som inte alls svarar mot det verkliga problemet: att finna den organisationsform som under en viss epok, i ett bestämt land, bäst motsvarar arbetarklassens aktuella strävanden, i samstämmighet med de reella historiska målen; dvs den största möjliga massmobiliseringen av arbetarna inför ett klart definierat mål.

b) En annan aspekt har Rosa Luxemburg gett oss i sin uppfattning av den fackliga byråkrati som skapas i vanligt korporativa fackföreningar eller i industriella fackföreningar. När dessa har avslutat sin tillkomstprocess, riskerar de att bli en *extremt konservativ kraft*; de utgör då ett allt större hinder för klasskampens utveckling. Rosa Luxemburgs personliga erfarenhet av detta slags fackliga byråkrati gjorde det möjligt för henne att se klart innan Lenin eller Trotskij: hon förstod den kontrarevolutionära roll som denna byråkrati några år senare skulle

⁴ Detta var sant på den tid Rosa Luxemburg levde, men i dag finns det länder där mer än hälften av proletariatet, åtminstone formellt, är anslutna till fackföreningarna: i Sverige, i Österrike, i Belgien. Men det är endast ett rent formellt engagemang: endast en minoritet bedriver någon facklig aktivitet – men även denna är minimal (att åtminstone en gång per år närvara vid ett möte i sin fackförening).

komma att spela. Den övriga arbetarrörelsen lade vid denna tid accenten på den opportunistiska karaktären hos denna byråkrati, dvs på fenomenets politiska aspekt som givetvis också den är viktig. Rosa hade dock sett byråkraternas arbete i den dagliga kampen. Hon förstod bättre deras integrering i den borgerliga staten och den åtminstone partiella identifikationen med vissa "borgerligt demokratiska" institutioners intressen samt deras försvar av, bl.a. materiella privilegier.

Lenin tog upp denna teori (1914) för att förklara orsakerna till Andra Internationals förräderi vid tiden för det imperialistiska krigets utbrott och till den europeiska socialdemokratins allmänna degeneration.

c) Naturligtvis finns det vissa överdrifter i Rosa Luxemburgs beskrivning av arbetarorganisationernas byråkratisering: genom att på ett överdrivet sätt betona den anti-byråkratiska kampen går hon för långt i sin systematiska kritik av massorganisationerna; hon underskattar dessa organisationers objektiva betydelse för att vidmakthålla åtminstone ett minimum av klassmedvetande.

Även i de mest avancerade kapitalistiska länderna (Västtyskland, England, USA) är alternativet inte det mellan en revolutionär och dynamisk arbetarklass och en i de byråkratiska fackföreningarna indelad arbetarklass. Fler möjligheter står öppna:

- en revolutionär och dynamisk arbetarklass;
- en arbetarklass samlad i de byråkratiserade klassorganisationerna;
- en arbetarklass, uppsplittrad, osamlad och utan klassmedvetande till följd av frånvaron av organisation.

Man måste vara klar över dessa tre element för att förstå massorganisationernas verkligt dialektiska karaktär under den kapitalistiska regimen. Man får inte nöja sig med att enbart kritisera deras kontrarevolutionära byråkratiska aspekt, utan man måste samtidigt se deras positiva aspekt – den som tillåter arbetarklassen att tillgodogöra sig ett minimum av klassmedvetande inom ett mäktigt kapitalistiskt samhälle; det är endast genom att lämna stadiet av de rent individuella handlingarna som arbetarklassen kan skapa en kollektiv kraft.

Det är nödvändigt att trycka på denna punkt, ty i den trotskistiska rörelsens periferi har den ultra-vänstertanke utvecklats, som vägrar att göra någon åtskillnad mellan dessa två aspekter och som kan symboliseras av ekvationen:

massfackförening = skadlig byråkrati = kontrarevolutionärt förräderi.

Man ser alltså inte att massfackföreningen, under perioder av "social fred", objektivt är ett uttryck för klassens kollektiva kraft gentemot företagen. När man i dag säger att fackföreningsapparaterna i de avancerade kapitalistiska länderna tenderar till att bli endast "socialt assisterande" institutioner, som endast tjänar till att lösa pensions- och familjebidragsproblem, så är, objektivt, detta konstaterande på det hela taget riktigt. Men man får inte glömma att om dessa fackliga apparater inte existerade, så skulle arbetarna vara dömda till att försöka lösa dessa problem på ett individualistiskt sätt; styrkeförhållandet skulle vara oändligt mycket mer ogynnsamt för dem och det skulle inte ge dem någon som helst chans att genomföra ens någonting. Fackföreningsapparaternas funktion är, i sista analysen, att i denna dialog föra fram hela tyngden av arbetarklassens kollektiva styrka för att därigenom påverka ett resultat i en bestämd riktning.

Denna dubbla aspekt av den fackliga byråkratin är absolut fundamental: om man inte förstår detta, hur ska man då kunna förklara att arbetarna, som sedan 50 år har gjort den upprepade praktiska erfarenheten av sina fackliga apparaters förräderi vid varje revolutionär situation, ändå förblir starkt knutna till dessa organisationer? Detta är helt begripligt om man inte

förbiser dessa ledningars objektivt dubbla roll: arbetarna vet mycket väl att dessa fackföreningar, trots deras periodiska förräderi, dagligen spelar denna grundläggande ”anti-kapitalistiska” roll, och att det därmed inte ligger i deras intresse att lämna dem.

5. Lenins förklaring till socialdemokratins förräderi

Den femte fasen i denna medvetandegörelse utgörs av Lenins förklaringar till Andra Internationalens degeneration och socialdemokratins förräderi vid det första imperialistiska världskrigets utbrott.

Lenin förklarar detta förräderi med två faktorer:

Uppkomsten av en byråkrati inom fackföreningarna och partierna, vilken tar kontrollen över dessa organisationer och som har privilegier att försvara, såväl i som utanför dessa organisationer inom den borgerliga staten (parlamentsledamöter, borgmästare, journalister, o.a.).

Det faktum att detta byråkratiska skikt har djupa sociologiska rötter i epokens kapitalistiska samhälle. Det stöder sig på ”arbetararistokratin”, dvs en del av arbetarklassen i de imperialistiska länderna, som bourgeoisin har korrumpierat med hjälp av ”koloniala överprofiter”, frukter av den kapitalistiska exploateringen.

Denna andra teori har under nästan ett halvt sekel varit en ”dogm” för de revolutionära marxisterna; av två skäl bör den nu underställas en viss kritisk granskning:

a) Vissa fenomen i världen kan inte förklaras med hjälp av denna teori: det är t.ex. omöjligt att förklara den fackliga byråkratin i USA med förekomsten av en ”arbetararistokrati som är korrumpierad av de koloniala överprofiterna”. Dessa överprofiter existerar naturligtvis i USA eftersom amerikanskt kapital är investerat i utlandet för att ta hem profiter. Men dessa utgör endast en liten del av den amerikanska bourgeoisins vinster och räcker inte till för att förklara uppkomsten av en facklig byråkrati i organisationer som omfattar mer än 17 miljoner löntagare. Dagens Frankrike har praktiskt taget inte längre några kolonier och drar endast begränsade profiter från sina före detta territorier: trots detta har byråkratiseringen av den franska arbetarrörelsen knappast minskat.

b) Det andra skälet är än mer övertygande: vi är i dag mer medvetna om arbetarnas ekonomiska realiteter över hela världen. Vi kan konstatera att den verkliga ”arbetararistokratin” inte längre utgörs av vissa skikt inom de imperialistiska ländernas proletariat, i förhållande till andra skikt inom detta proletariat, utan snarare av de imperialistiska ländernas sammanslagna proletariat i förhållande till proletariatet i de koloniala eller halvkoloniala länderna. Lönedifferensen mellan en svart arbetare i Sydafrika och en engelsk arbetare är 1 till 10. Mellan två engelska arbetare varierar detta förhållande mellan 1 till 2, eller maximalt, 2,5.⁵ Det förra förhållandet överstiger alltså kraftigt det senare. Det är för övrigt den imperialistiska exploateringen som har tillåtit förverkligandet av denna enorma globala löneskillnad mellan imperialistiska och underutvecklade länder. Detta är mycket mer väsentligt än korrumpieringen av vissa skikt inom proletariatet i ett imperialistiskt land – det senare fenomenet blir här marginellt.

Man måste alltså vara mycket försiktig med detta begrepp ”arbetararistokrati” som Lenin använde. Om man med ett visst perspektiv undersöker arbetarrörelsens historia finner man, att det är de skikt som vanligen kallas ”arbetararistokratin”, som mycket ofta har gått i frontlinjen vid den kommunistiska rörelsens framträngande: i Tyskland blev kommunismen vid början av 20-talet en massrörelse tack vare att man lyckades vinna metallarbetarna, det bäst betalda skiktet inom hela den tyska arbetarklassen. I Frankrike kan man visa på så gott som samma

⁵ Lönedifferenserna i de imperialistiska länderna visar en progressiv tendens att minska; de är i dag oerhört mycket mindre än för 50 år sedan.

sak: 1935 hängde arbetarrörelsens utveckling samman med att kommunisterna lyckades vinna arbetarna i de större företag där lönerna var bland de högsta (arbetarna hos Renault, i motsats till textilarbetarna i norr vilka förblivit socialdemokrater ända fram i våra dagar).

Man måste alltså vara betänksam mot denna beteckning "arbetararistokratin" och särskilt framhålla Lenins totala uppfattning av fenomenet vad beträffar byråkratiseringen och den växande symbiosen av den fackliga byråkratin och den borgerliga staten.

6. Den trotskistiska teorin om den sovjetiska arbetarstatens degenerering

Medvetandegörelsens sjätte etapp utgörs av Trotskijs och Vänsteroppositionens teori om den sovjetiska arbetarstatens degenerering och om övergångssamhället mellan kapitalismen och socialismen.

Trotskijs främsta bidrag var här att på ett komplext och sammanhängande sätt överföra teorin om arbetarorganisationernas byråkratisering i teorin om arbetarstaternas byråkrati.

a) Här måste en aspekt av den trotskistiska uppfattningen om fenomenet understrykas⁶: utan att bortse från de oundvikliga, objektiva orsakerna⁷ till byråkratiseringen av sovjetstaten och bolsjevikpartiet, p.g.a. en viss "byråkratisk deformation", så förstod Trotskij att degenerationen, "överväxten" av denna deformation inte alls var oundviklig. Den kunde, och borde, medvetet ha bekämpats av bolsjevikpartiet. Tragedin i Sovjetunionens historia är den brist på förståelse som majoriteten av partiets ledare i avgörande ögonblick uppvisade inför problemet med byråkratin.

Om den totala uppfattningen av fenomenet hade infunnit sig tidigare, under åren 1922-23 då ett tillrättaläggande ännu var möjligt, skulle historien ha kunnat ta en annan kurs: industrialiseringen skulle ha kunnat börja tidigare, med betydligt mindre umbäranden som följd; proletariatet skulle ha kunnat vara talrikare; den internationella revolutionen skulle ha kunnat segra i en rad länder (Spanien, Kina, Tyskland): historiens kurs skulle ha kunnat ändras.⁸

Om man negligerar denna uppskattning och om man ser hela processen som förutbestämd och oundviklig, är det inte längre möjligt att förstå vänsteroppositionens kamp mot den stalinistiska utvecklingen.

b) En annan mycket viktig aspekt av Trotskijs teori om den sovjetiska arbetarstatens byråkratisering är hans inställning till problemen med industrialiseringen, planeringen och arbetarnas självstyre.

I början av 20-talet ägde den första större konflikten rum mellan bolsjevikpartiets ledning (som vid denna tid leddes av Lenin och Trotskij) och en avvikande riktning: det är konflikten med den s.k. "arbetaroppositionen", under ledning av Sjljapnikov och Kollontaj. Många människor åberopar denna tendens och hävdar, fortfarande att om den vunnit, så skulle någon byråkratisering inte ha ägt rum.⁹

⁶ En aspekt, som en människa som I. Deutscher inte helt har förstått, som gör det möjligt att inse, att vänsteroppositionens kamp inte bara var en akademisk och platonisk kamp: för Deutscher var alla dessa människor hjältar, men hjältar dömda att misslyckas; förutbestämda till att förbereda en mycket avlägsen framtid, till att arbeta för historien ett femtiotal år senare. Frågan är mycket mer komplex och man kan inte vara så kategorisk.

⁷ - produktivkrafternas underutveckling;

- proletariatets intellektuella, kulturella och helt enkelt numerära underutveckling;

- revolutionens isolering och världsrevolutionens tillbakagång;

- brist på varor och konsumtionsartiklar.

⁸ Alla dessa punkter utvecklas i broschyrens tredje del.

⁹ Försök att rehabilitera denna tendens har, nyligen gjorts i mycket olika kretsar:

Detta är absolut felaktigt och vad Trotskij vid denna tidpunkt sa om det är fortfarande helt giltigt: det räcker med att konkret föreställa sig hur de sovjetiska fabriker tog sig ut 1921. Dessa till tre fjärdedelar tomma fabriker, i vilka en mycket liten del av de arbetare som gjorde revolutionen 1917 arbetade, producerade vid denna tid nästan ingenting. I denna olyckliga situation var de helt oförmögna att effektivt sätta emot den avgörande ekonomiska processen i landet: en renässans för marknadsproduktionen, baserad på byteshandel mellan en allt starkare privatägande bondebefolkning och små extremt svaga öar av industri.

Att tro att det under *sådana förhållanden* och i detta slags fabriker skulle gå och lösa problemet med byråkratin genom att ge makten åt de små grupper av arbetare, som ännu arbetade där, det innebär att uppfatta självstyret som en mirakelmedicin mot alla slags problem. Det innebär att inte begripa de underliggande fundamentala problemen: för att arbetarklassen ska kunna styra sina fabriker, krävs det framför allt att dessa fabriker fungerar; för att arbetarklassen ska kunna styra staten, måste arbetarklassen existera; den måste vara ganska talrik och dess majoritet får inte gå arbetslös. För att den ska kunna utöva ett minimum av politisk aktivitet i statens styrelse, och verkligen ägna sig åt denna uppgift, är det nödvändigt att dess mage är fylld och att den har ett minimum av fritid. Den måste alltså ha en atmosfär som (åtminstone så mycket som möjligt) är befriad från materiella och byråkratiska trakasserier. Det fordras ett minimum av utveckling av produktivkrafterna och ett minimum av arbetardemokrati, för att kunna föra ett minimum av kamp mot byråkratiseringen.¹⁰

Trotsky förstod detta mycket väl: även om han felaktigt underskattade problemets institutionella aspekt, hade han klart förstått dess grundläggande aspekt: det avgörande under denna epok var att maximalt driva på industrialiseringen, att numerärt öka proletariatet, att bekämpa tendensen till privat ackumulation och marknadsproduktionens utveckling; för att på ett tillräckligt sätt kunna föda massorna och i synnerhet för att kunna skapa en tillräcklig arbetardemokrati och politik för att arbetarklassen på så sätt skulle kunna spela en allt större roll i ekonomin och i staten.

Allt övrigt är bara demokratisk verbalism, giltig endast på papperet men inte avpassat för någon verklig maktutövning – inte med en kraftigt reducerad arbetarklass, såväl till antal som till verksamhet, dragen åt olika håll av materiella bekymmer och redan förföljd av en allt mer genomträngande politisk byråkrati.

7. Den kubanska revolutionen

Den sjunde och sista etappen i arbetarrörelsens medvetandegörelse finner vi i den kubanska revolutionens kader: man kan inte – utan att ge den kubanska revolutionen en ännu större ära än vad den förtjänar – säga annat än att de kubanska ledarnas (speciellt Fidel Castro och Che Guevara) medvetenhet var helt och hållet spontan; den är helt och hållet en frukt av denna revolutions konkreta erfarenhet. Detta innebar att kubanerna återupptäckte ett helt och fundamentalt kapitel i marxismen, och att de gjorde detta på ett självständigt sätt, oberoende av arbetarrörelsens alla historiskt vunna insikter.

givetvis ultra-vänstergrupper, t.ex. "Socialism eller Barbari", som i en text av Kollontaj från 1921 ser en verklig profetia;

Jugoslaverna har också gått till försvar av denna arbetaropposition och gett dem rätt i deras kamp mot Lenins demokratiska centralism – vilket onekligen är förvånande i ett så centraliserat land;

slutligen har några inom den s.k. "pablist"-gruppen utarbetat ett försvar av denna opposition. Det är ganska naturligt om man betraktar självstyret som ett universalmedel, som skulle svara mot alla problem och då speciellt byråkratin.

¹⁰ Det jugoslaviska exemplet har visat att det inte räcker med pseudo-självstyre på företagsplanet för att på ett effektivt sätt bekämpa byråkratin.

Rimligtvis har kubanerna läst en hel del, även vad den trotskistiska rörelsen sedan något tiotal år tillbaka har skrivit om detta problem: det har skett ett möte mellan deras konkreta erfarenhet och rörelsens historiska insikter, vilket har hjälpt dem till att med stor klarsynthet formulera ett flertal viktiga punkter.

I synnerhet har de dragit betydande lärdomar ur byråkratiseringen av Sovjetunionen och andra arbetarstater; de har formulerat dessa i termer som ligger helt nära dem, som den trotskistiska rörelsen har använt under åtskilliga år.

Kubanernas viktigaste formuleringar om problemet med byråkratin återfinns i flera av Fidels tal:

De tre anförandena mot Escalante¹¹, vilka riktade sig mot den stalinistiska byråkratin i den kubanska arbetarstaten;

Fidels tal den 1 januari 1965, vilket utgjorde en verklig appell till massorna för den anti-byråkratiska kampen.¹² I dessa texter utvecklar Fidel några fundamentala idéer:

a) efter den kubanska revolutionens seger hotades proletariatet ifrån två håll: den imperialistiska kontrarevolutionen; byråkratiseringens faror.

Det är något fantastiskt att se Fidel i en så klar form framföra en ståndpunkt, som tills dess endast hade intagits av den trotskistiska rörelsen. Fidel tillägger även att av de två hoten, är det byråkratiska hotet det farligare, ty det uppträder i en förrädisk form genom att behålla revolutionens mask och att det riskerar att paralysera revolutionen inifrån.

b) I ett kategoriskt avståndstagande från de stalinistiska och efter-stalinistiska metoderna hävdar Fidel att byråkratins objektiva grund består i förekomsten av en privilegierad grupp människor; han använder inte ordet ”kast”, som den trotskistiska rörelsen gör beträffande Sovjetunionen och de andra arbetarstaterna; han använder uttrycket ”*grupp av privilegierade människor*”,¹³ och markerar med detta en mycket klar uppfattning om privilegiernas fundamentala roll i byråkratins konstitution.

Efter den kinesiska och den jugoslaviska revolutionen markerar sålunda den segerrika kubanska revolutionen ett hopp framåt i förståelsen av, och därigenom även i kampen mot, den byråkratiska degenerationen.

Den kubanska revolutionen bekräftar på nytt att de enda verkliga vapnen mot byråkratin är massornas politisering och mobilisering, vilken endast kan upprätthållas i perspektivet av den internationella revolutionens utveckling.

¹¹ Anibal Escalante, gammal stalinistisk ledare och sekreterare i det kubanska kommunistpartiet, försökte flera gånger etablera en byråkratisk dominans över revolutionen och den kubanska arbetarklassen.

¹² Fidel föreslog de 200 000 kubaner som lyssnade till hans tal, att döpa året 1965 till ”den anti-byråkratiska kampens år”; många händer sträcktes upp men majoriteten uttalade sig för namnet ”jordbrukets år”.

¹³ För att illustrera vad detta innebär, ger Fidel i sitt anförande mot Escalante ett exempel: vid ett besök på en fabrik och vid betraktelsen av en cell där, berättar han vad han fann: fabriksdirektören; fabriken chefsingenjör; direktörsfrun; chefsingenjörens fru; direktörens chaufför; chefsingenjörens chaufför.

Fidel frågar så: är detta arbetarklassens avantgarde? Genom en karikatyr visar han vad som i de flesta fall har hänt i de östeuropeiska arbetarstaterna: om man studerar de regionala eller centrala kommittéernas uppbyggnad finner man, att där praktiskt taget inte finns en enda producerande arbetare; de består nästan uteslutande av direktörer, ingenjörer och tjänstemän, representanter för den administrativa, politiska och ekonomiska byråkratin.

III. Byråkratin i arbetarstaterna

En undersökning av de svårigheter som marxister har mött vid en analys av det nu existerande samhället i Östeuropa – oberoende av vad som skett i Sovjetunionen efter Stalins seger, och oberoende av vad som nu sker i alla de byråkratiskt deformerade eller degenererade arbetarstaterna – leder oss till ett grundläggande konstaterande: vi förfogar inte över någon redan tidigare konstruerad teoretisk modell av vad *övergångssamhället mellan kapitalismen och socialismen kan vara*.

Vi känner till Marx' idéer om socialismen, och även om det är svårt att mer precist definiera vad som är ett socialistiskt samhälle, så vet vi däremot mycket väl vad det inte är: det är uppenbart för varje seriös marxist att socialismen i dag inte har förverkligats i Sovjetunionen, eller i någon annan arbetarstat.

Detta löser naturligtvis inte något problem, ty mellan det fullt utvecklade socialistiska samhället och det kapitalistiska samhället har vi detta övergångssamhälle från kapitalismen till socialismen, vars *ofrånkomliga karaktär har erkänts av alla marxister*, allt sedan Marx och fram till Lenin och Trotskij. Eftersom vi inte har någon utarbetad teori om vad detta övergångssamhälle är för något, är det oerhört svårt att, bland de ekonomiska och sociala fenomen som produceras i arbetarstaterna, skilja dem som beror på den byråkratiska degenerationen från dem som är helt oundvikliga.

Otaliga ideologer, borgerliga, socialdemokratiska, ultravänster, hävdar i total enighet att kvarlevandet av marknadskategorier i Sovjetunionen (pengar, varumarknad, affärsväsende) automatiskt innebär förekomsten av kapitalism i detta land, eftersom marknadsekonomin inte kan existera någon annanstans än i ett kapitalistiskt system. Det rör sig här om ett allvarligt misstag, ty även om Marx och andra marxister hävdar att ett socialistiskt samhälle kännetecknas av marknadsformernas utplånande, så har de aldrig sagt att kapitalismens försvinnande i ett övergångssamhälle skulle innebära ett omedelbart försvinnande av alla dess former eller kategorier. Att konstatera existensen av denna marknadsekonomi i dagens Sovjetunionen innebär inte att man ur det kan härleda kapitalismens existens i detta land; det endast bekräftar att socialismen inte har förverkligats där. I varje övergångssamhälle mellan kapitalismen och socialismen *kommer det alltid, hur perfekt det i övrigt än är, att finnas ett åtminstone partiellt kvarlevande av dessa marknadsformer*.

På samma sätt hävdar vissa anarkistiska teser (med anledning av vilka Lenin skrev ”Staten och revolutionen”) förekomsten av kapitalismen eller det exploaterande samhället i Sovjetunionen till följd av statens existens som ett instrument i kampen mellan klasserna. Själva problemet är i sig helt analogt: om marxister hävdar att statens existens hänger samman med förekomsten av sociala klasser och sociala konflikter mellan dessa klasser, så innebär detta, i sin tur, inte på något sätt att kapitalismen måste existera: i övergångssamhället är staten (i form av proletarietets diktatur) tvärtom nödvändig för att möjliggöra socialismens byggande.

Dessa två exempel visar att man först måste göra en maximal abstraktion av de olika arbetarstaternas historiska enskildheter, för att sedan på en generell nivå kunna studera problematiken med övergångssamhällena.

1. Övergångssamhällenas generella problematik

Ur den ekonomiska aspekten definieras ett samhälle i övergången från kapitalism till socialism framför allt genom undertryckandet av det privatkapitalistiska ägandet av produktionsmedlen; genom det kollektiva tillägnandet av den tunga produktionen (industri, kommunikationer, finansväsende, etc) och genom monopolet på utrikeshandeln och införandet av en socialistisk planering av ekonomin.

Detta innebär en fundamental motsättning *mellan produktionssättet, vilket inte längre är kapitalistiskt, och distributionssättet, som fortfarande är borgerligt*. Marx har, i sin ”Kritik av Gothaprogrammet”, utförligt analyserat det förhållandet att de sociala skillnader som består under hela övergångsfasen, och även under socialismens första fas, är ett *uttryck för kvarlevandet av borgerliga distributionsnormer* (materiell förtjänst, strävan efter större ekonomiskt utbyte, fundamental olikhet vid fördelningen av konsumtionsvaror), vilka är karaktäristiska för det kapitalistiska samhället.¹

Denna för hela övergångssamhället väsentliga motsättning baseras på det faktum att *produktionssättet ligger före produktivkrafternas utveckling*: det socialistiska produktionssättet kräver för sin fulla mognad en *sådan utvecklingsnivå av produktivkrafterna att dessa tillåter de marknadsnormerade distributionsformernas avskaffande* genom den fullständiga tillgången på varor – vilket skulle göra dessa distributionsnormer absurda. Även om de mest avancerade kapitalistiska länderna kan man säga, att produktivkrafternas utveckling inte har nått en sådan nivå att de omedelbart skulle kunna tillåta detta överflöd, om nu socialismen skulle segra där.

Detta betyder att övergångssamhällets historiska uppgift är dubbel: det bör progressivt, först och främst genom massornas självfostran, i andra hand med våld, bryta ned de ideologiska lämningar som härrör ur samhällets uppdelning i klasser och ur penningekonomin; men det bör samtidigt frambringa den enorma utveckling av produktivkrafterna som kan möjliggöra socialismens fulla mognad.

Det är nödvändigheten av att *samtidigt förverkliga dessa två uppgifter* som är källan till de karaktäristiska problemen och motsättningarna under denna historiska epok. Ur detta härrör:

- kvarlevandet av marknadsformer samtidigt som deras nödvändiga progressiva bortdöende och slutliga försvinnande;
- kvarlevandet av en viss klassindelning av samhället (proletariat och bönder), vilken också den börjar tyna bort;
- nödvändigheten av den proletära diktaturens stat som progressivt dör bort genom att begränsa sig till att hindra de gamla besuttna klasserna från att återta makten, samtidigt som den reglerar det dagliga ekonomiska livet på ett sätt som säkrar den socialistiska ackumuleringen utan vilken det nya samhällets uppbyggnad vore omöjlig. Givetvis bestäms den hastighet med vilken staten dör bort inte enbart av de inre sociala striderna, utan även av styrkeförhållandena på internationell nivå.

Statens bortdöende följer alltså på vissa nödvändiga former av tvång i den ekonomiska processen, och här är den punkt som är svårast att acceptera: *vissa oundvikliga byråkratiska deformationer*.

Man kan inte föreställa sig en total avsaknad av dessa byråkratiska deformationer med mindre än att proletariatet i sin helhet vore kapabelt att, omedelbart efter maktövertagandet, på ett kollektivt sätt styra det sociala livets alla nivåer. Denna möjlighet existerar dock inte, och att inte förstå det är lika med att tillskriva kapitalismen en stor ära: kapitalismen, som föregår övergångsperioden och som alienerar arbetaren på alla områden genom att tvinga dem till 8, 9 eller 10 timmars dagligt arbete i produktionen utan att ge dem en möjlighet att ägna sig åt något socialt fostrande arbete, leder inte arbetarna till en sådan utvecklingsnivå att de omedelbart kan gå över till ett totalt självstyre av samhället. Så länge som arbetsdagen inte är

¹ I de förkapitalistiska ekonomierna tillämpas inte dessa distributionsnormer, och om de tillämpas så sker det i en mycket embryonär form: i feodalsamhället är den kvantitet konsumtionsvaror som en individ kan disponera inte bara en funktion av hans inkomst i pengar, utan snarare av hans status i samhället.

tillräckligt begränsad, existerar inte de mest elementära förutsättningarna för producenternas totala självstyre av samhället – varvid former för maktens fördelning är oundvikliga vilket i sin tur medför tendenser till en byråkrati. Övergångssamhällets ideala dynamik består just i en sådan utvecklingstakt hos produktivkrafterna som, utan motstånd från de nya sociala institutionerna, tillåter ett gradvis bortdöende av alla kvarvarande, negativt verkande aspekter.

Frågan om analysen av de byråkratiskt deformerade eller degenererade arbetarstaterna kan även ställas på annat sätt: oberoende av de särskilda historiska omständigheter som födde stalinismen så är det markant att det, efter 50 års utveckling i Sovjetunionen, *inte har framkommit några tecken på dessa kvarlevande formers bortdöende; alla dessa oundvikliga kvarlevor visar, i stället för att dö bort, en tendens att progressivt förstärkas:*

- staten förstärks och dess närvaro blir allt mer påtaglig inom allt större områden;
- marknadsekonomin och de sociala skillnaderna stabiliseras eller förstärks;
- den byråkratiska deformationen stabiliseras, institutionaliseras och antar de mest groteska former av total politisk expropriation genom att beröva arbetarna all styrning av staten och ekonomin.

Om man ställer frågan i denna form, kan man göra en strukturell och icke-fenomenologisk studie av den byråkratiska degenerationen i Sovjetunionen: man måste studera den i dess historiska ursprung, i dess framväxt och i dess inre logiks utveckling.

2. Den byråkratiska degenerationen ursprung i arbetarstaterna

Den oundvikliga karaktären av byråkratisk deformation i övergångssamhället kan i sista analysen hänföras till två grundläggande historiska faktorer:

produktivkrafternas otillräckliga utvecklingsnivå;

de kapitalistiska kvarlevorna.

Men till dessa två historiskt oundvikliga faktorer tillkommer, i de länder där den kapitalistiska ordningen har störtats, två supplementära faktorer, vilka är den stalinistiska degenerations djupaste orsaker:

a) produktivkrafternas utvecklingsnivå var inte bara otillräcklig för att snabbt möjliggöra ett överflöd; den var dessutom *mycket lägre än i de kapitalistiska industriländerna*. Övergångssamhället bör inte bara klara den *socialistiska ackumulationens* uppgifter, utan på samma gång den *primitiva ackumulationens* uppgifter, och framför allt industrialiseringen.²

Det är utifrån detta förhållande (vilket Marx och andra marxister inte förutsåg), dvs revolutionens seger i ett underutvecklat land medan alla utvecklade länder förblev i kapitalismens grepp under en hel historisk epok, som en hel serie förödande konsekvenser har följt under de senaste femtio åren.

(b) *Den första socialistiska revolutionen segrade i ett underutvecklat land*, helt omgivet av industriellt avancerade länder där kapitalismen bestod – medan alla marxister hade tänkt sig att den socialistiska revolutionen, om den nu inte omedelbart segrade över hela världen, skulle börja i de mest utvecklade länderna: det som då blev kvar utanför dessa länder skulle inte kunna ha någon kraft till att vare sig attrahera eller slå tillbaka, varken i form av en militär aggression eller i form av någon slags fascinerande inverkan på de socialistiska medborgarna genom en högre utvecklingsnivå.

² Det är detta som Preobrazjenskij kallade "primitiv socialistisk ackumulation". (s. 34.)

I stället har den socialistiska revolutionens isolerade seger i ett efterblivet land haft två konsekvenser, vars effekter har varit negativa:

- nödvändigheten att försvara sig och slösa bort en betydande del av nationalinkomsten för att rusta mot en imperialistisk aggression;
- den attraktion som de kapitalistiska grannländernas högre levnadsstandard utövar på en betydande del av befolkningen.

Således har det till de två, för varje övergångssamhälle *förutsägbara och normala* orsakerna tillkommit två *historiskt supplementära och oförutsägbara* orsaker, vilka var den byråkratiska degenerationens ursprung.

Detta utgör den grundläggande historiska och genetiska förklaringen till utvecklingen i Sovjetunionen under denna period: uppenbarligen förutsåg inte någon av bolsjevikpartiets ledare från 1919 till 1927 på ett profetiskt sätt denna utveckling. Men Trotskij och i synnerhet Lenin, såväl som flera andra ledare, hade vid olika tidpunkter förstått att den socialistiska revolutionens isolering i ett efterblivet land skulle kunna medföra en hel serie supplementära och av den marxistiska teorin oförutsedda faror.

Om man på ett historiskt sätt vill förstå tillblivelsen av den sovjetiska byråkratins fullkomliga makt, kan man varken se den som resultatet av en komplott³, eller som ett automatiskt resultat av en viss socioekonomisk struktur. Däremellan finns en nödvändig länk för att förstå denna historiska process: det sovjetiska proletariats växande politiska passivitet under 20-talet. Detta är den avgörande länk som gör det möjligt att förstå hur det sovjetiska proletariats har övergått från en intensiv politisk och ekonomisk aktivitet 1917, till dess totala politiska expropriation 10 eller 15 år senare. Denna politiska passivitet förklaras av en rad historiska faktorer:

- det fysiska utplånandet av en del av arbetarnas avantgarde under inbördeskriget;
- misräkningar till följd av världsrevolutionens motgångar; – hungern och den allmänna misären tog all energi i anspråk för att lösa de dagliga individuella problemen;
- försvagningen av de institutionella strukturer som befrämjar proletariats politiska aktivitet.

Det var genom att förklara passiviteten på detta sätt som Trotskij och Vänsteroppositionen fr.o.m. 1923 försökte lösa problemet: utan att ha några illusioner om någon slags mirakel-lösning hävdade de, att det var nödvändigt att föra en politik (inrikes-, ekonomisk och internationell) *av ett sådant slag som objektivt och subjektivt befrämjar det sovjetiska proletariats återtagande av den politiska aktiviteten*. Dessa förslag hade som mål att, i ett läge då produktivkrafterna var mer utvecklade, återskapa ett klimat liknande det som rådde under revolutionens första år, med ett *verkligt* fungerande sovjetsystem och proletariats *effektiva* ledning av fabriker.

Denna Vänsteroppositionens strategi motsvarade helt den marxistiska analysen av situationen under denna epok; den såg helt klart, som Lenin hade gjort sedan 1920, farorna för en byråkratisk diktatur. Det är tragiskt att majoriteten av bolsjevikpartiets politiskt skolade och erfarna kadrer inte förstod det riktiga i dess förslag. Detta är ett allvarligt fenomen av ideolo-

³ Ur en subjektiv synpunkt var dessa skådespelare i detta drama till stor del uppriktiga och omedvetna: om någon 1920 hade lyckats överbevisa Stalin att han skulle avskaffa proletariats makt, förstöra bolsjevikpartiet och den Kommunistiska Internationalen kan man förmoda att Stalin, såsom en uppriktig revolutionär (men utrustad med vissa fel), omedelbart skulle ha tagit sitt liv. Samma sak gäller förmodligen för de partiledare som efter Lenins död avslög vänsteroppositionens förslag och på så sätt öppnade vägen för vad som sedan följde.

gisk oklarhet, som dess värre har förekommit ofta i arbetarrörelsens historia⁴: de flesta av bolsjevikpartiets ledare begrep slutligen, omkring 1935, det byråkratiska inflytandets monstruösa karaktär. Men det verkliga dramat är att *de inte förstod detta samtidigt och att de inte förstod det i rätt tid*. Det är detta faktum, att de inte såg faran i tid när de lät sig dras med i fraktionsstriderna vars historiska betydelse de inte insåg, som tillät denna degenerationsprocess' oavbrutna utveckling.

Man kan emellertid inte nöja sig med denna förklaring utan att riskera att förfalla till subjektivism. Det är lika nödvändigt att söka de *historiska orsakerna* också till denna tragiska oförståelse: bolsjevikpartiets apparat blev ett omedvetet instrument för ett byråkratiskt skigts maktövertagande *därför att apparaten själv hade börjat byråkratiseras*. Partiapparaten, som var integrerad i statsapparaten och som i stor utsträckning identifierade sig med denna, hade redan genomgått den byråkratiska degenerationens första faser; den var oförmögen att bekämpa en process i vilken den själv delvis medverkade, *därför att detta stod i motsats till dess materiella och ideologiska intressen*.

Man kan hålla långa utläggningar – så som en rad marxister från Souvarine till Deutscher har gjort – om det historiskt oundvikliga i Stalins seger eller om Trotskijs taktiska misstag.⁵ Vad som är viktigt är det faktum att *en rad institutionella misstag av bolsjevikpartiet gynnade denna identifikationsprocess mellan parti- och statsapparaterna och den samtidigt byråkratiseringen av dessa båda apparater*, vilket sociologiskt sett gjorde partiet oförmöget att spela rollen som spärr mot byråkratiseringen:

a) Förbudet mot fraktioner inom bolsjevikpartiet

Från och med det ögonblick då man förbjöd fraktioner inom bolsjevikpartiet, kunde dess inre demokrati inte längre upprätthållas: om det finns diskussionsfrihet är det givetvis oundvikligt att det bildas tendenser; det är också oundvikligt, i synnerhet om det finns en begynnande byråkratisering, att tendenserna omvandlas till fraktioner, eftersom meningsskiljaktigheterna systematiseras och generaliseras.

b) Fastställandet av principen om det enda partiet

I motsats till en allmänt spridd uppfattning finns inte principen om det enda partiet i någon text av Lenin, inte heller i sovjetstatens konstitution: ända fram till 1921 hade flera partier en legal existens (vänstermensjeviker, socialrevolutionärer, anarkister), såvida de inte med vapen i händerna allierade sig med kontrarevolutionen. Vissa sovjeter styrdes av andra partier än bolsjevikerna (gummifabriken i Moskva, t.ex., styrdes av mensjevikerna); i andra sovjeter förekom val med separata listor som representerade flera olika partier. Men fr.o.m. 1921 har man, utan att teoretiskt lagfästa principen om det enda partiet, handlat som om denna regel existerade. Det var logiskt att, fr.o.m. det ögonblick man förbjöd fraktioner, undertrycka den sovjetiska arbetarrörelsens övriga riktningar. Detta är en mycket viktig punkt och totalt bortfiffblad av den stalinistiska ideologin: det är omöjligt att finna en enda mening hos Lenin

⁴ Till detta fenomen finns det talrika historiska analogier: varje gång arbetarrörelsen plötsligt finner sig ställd inför helt nya och oförutsedda problem, förstår en betydande del av rörelsens kadrer inte omedelbart detta problem, t.ex.:

- oförståelsen inför det imperialistiska krigets verkliga natur 1914-1918, och inför de djupare orsakerna till socialdemokratins förräderi. Denna oförståelse varade åtskilliga år för en del av de socialistiska kadrenna, vilka några år senare kom att bilda de kommunistiska partierna.

- oförståelsen inför den kinesiska revolutionens historiska betydelse och inför inledningen till en ny historisk epok, som karaktäriseras av den koloniala revolutionens betydelse.

⁵ Vanligtvis vill de kamrater som gör detta slags analyser samtidigt bevisa två totalt motsägande saker:

å ena sidan att Trotskij begick många taktiska misstag;

å andra sidan att Stalins seger var oundviklig på grund av att den motsvarade de objektiva villkoren för den tidens Ryssland.

där han säger, att proletarietets diktatur nödvändiggör existensen av ett enda parti; däremot har Lenin sagt att man inte får tillåta en proletarietets diktatur *utan ett bolsjevikiskt parti, vilket är något helt annat.*

Bolsjevikpartiets felbedömning, då inbördeskriget var över och de sociala spänningarna började minska, var att man i.o.m. NEP-perioden och de faror den skulle medföra ansåg det nödvändigt att öka den politiska repressionen och centraliseringen. Förbudet mot andra partier grundade sig på bolsjevikpartiets fruktan för att bourgeoisin eller bönderna skulle gripa åt sig något av dessa instrument för att med dess hjälp försöka återta makten. Detta misstag fick allvarliga konsekvenser på det praktiska planet; på det teoretiska planet har historien visat att det mest adekvata medlet för att ideologiskt och socialt bekämpa farorna för kapitalismens återupprättande är *proletarietets fortsatta politiska aktivitet*: det var nödvändigt att *skapa förhållanden som drev fram det sovjetiska proletarietets återpolitisering*, medan undertryckandet av den proletära demokratin däremot var ett mäktigt hinder för denna återpolitisering och dessutom underlättade den byråkratisering som Lenin mer än något annat hade velat undvika.

c) Det tredje institutionella misstaget, kanske det allvarligaste, var att man inte förstod de organiska banden mellan sovjetregimen, den kollektiva äganderätten och nödvändigheten av den primitiva socialistiska ackumulationen, dvs ”tävlan” med den privata sektorn av ekonomin⁶; enligt bolsjevikpartiets mening skulle samexistensen mellan arbetarstaten och den privata sektorn (småbönder och affärsmän) ske enligt följande schema: statlig industri med en högre produktivitetsnivå och seger för den mest progressiva sektorn genom högre ekonomisk räntabilitet. Konsekvensen av detta resonemang var att bygga upp de statliga företagen på den individuella ekonomiska räntabiliteten, vilket krävde en starkt centraliserad styrning av företagen som i sin tur grundade principen om ”Edinonatjalnyj”, dvs företagets ledning av en enda man.

Även om man etablerade denna princip så var Lenin och bolsjevikpartiet likväl medvetna om de allvarliga faror för byråkratisering som den innebar. De försökte bekämpa dem genom att vidta en rad åtgärder som borde förhindra byråkratiseringen att överskrida en viss nivå:

– stor facklig autonomi;

– ”trojka-system” inom fabriker: fabriksdirektörens maktbefogenheter var starkt begränsade genom kontroll från partiet och fackföreningarna (vilket ofta förvandlades till en kontroll från partisekreteraren och fackföreningssekreteraren);

– en ytterst progressiv sociallagstiftning som riktade sig mot fabriksdirektörens maktmissbruk. Sociallagstiftningen i Sovjetunionen under 20-talet var helt exemplarisk: arbetarna kunde inte avskedas av direktörerna; man kunde inte tvinga arbetarna till övertid, etc.

Lenins och partiets misstag var att de inte förstod att alla dessa säkerhetsåtgärder i sista hand var beroende av den centrala maktens tillstånd. I den mån som *byråkratin mer och mer kontrollerade partiet och staten*, skulle arbetarnas redan mycket passiva kamp bli allt svårare för att upprätthålla dessa spärrar mot byråkratins allt mer omfattande makt.

⁶ Ursprunget till denna oförståelse är den funktionella motsättningen mellan ackumulationen och försvaret av producenten såsom konsument under övergångsperioden. Inom marknadsekonomin ramar kan, även om ett företag praktiserar ett demokratiskt självstyre, producenternas omedelbara ekonomiska intressen stå i fundamental motsättning till den socialistiska ekonomins principer: i Jugoslavien finns exempel på demokratiskt valda arbetarråd som har föreslagit att man skulle avskeda 25 % av personalen för att därigenom kunna förbättra lönerna för de resterande. Det finns inget automatiskt samband mellan proletarietets totala intressen i egenskap av klass, och isolerade gruppers intressen. (s. 38.)

Vad Stalin i realiteten gjorde efter 1927 var att spränga dessa spärrar utan att möta något större kollektivt motstånd från det sovjetiska proletariatet: han började med att avskaffa ”trojkan” och införde i stället fabriksdirektörens totala makt; sedan fortsatte han med att upphäva den fackliga autonomin och t.o.m. en del av sociallagstiftningen och införde ackordsarbete, övertid, stachanovsystemet och alla andra former för överexploatering av arbetskraften.

Om bolsjevikpartiet hade förstått problemet i tid, vid början av 20-talet, och auktoriserat existensen av fraktioner inom bolsjevikpartiet och existensen av flera sovjetpartier och om det samtidigt hade systematiserat vissa former av självstyre i företagen, så skulle motståndet mot byråkratiseringen ha kunnat vara betydligt mycket större.

Om detta kan det inte råda något tvivel: dessa historiska faktorer spelade en mycket mer betydelsefull roll än Trotskijs och Vänsteroppositionens taktiska misstag. Men inte heller dessa två grundläggande faktorer skulle i längden ha kunnat hindra byråkratins seger om arbetarnas passivitet vidmakthölls, till följd av att vissa linjer vad beträffar den ekonomiska och internationella politiken inte realiserades.

Endast föreningen av dessa institutionella reformer med en snabbare industrialisering, en frivillig och progressiv kollektivisering av jordbruket och med en sådan utveckling av den internationella revolutionen som möjliggjorde seger i Kina och i Tyskland, skulle på ett effektivt och varaktigt sätt ha kunnat förhindra byråkratins seger: de objektiva orsakerna till denna byråkratisering skulle i hög grad ha dämpats.

Historiens normala utveckling skulle då ha kunnat vara bildandet av flera sovjetpartier, intern demokrati i bolsjevikpartiet, självstyre på företagsnivå och av ekonomin i helhet; de stora ekonomiska valen och den sovjetiska planeringens inriktning kunde ha fastställts av en kongress av arbetarråd, sammansatt av verkliga arbetardelegater och inte av byråkrater.⁷

Konklusionerna av denna genetiska studie är följande: givet den oundvikliga tendensen till byråkratisk deformation i en arbetarstat, i synnerhet en efterbliven sådan, kan en övergång av denna tendens till en institutionaliserad byråkratisk degeneration endast undvikas genom kombinationen av tre faktorer:

statliga institutioner;
en ekonomisk politik;
en internationell politik

vilka medger en ökning av proletariatets betydelse och ”självaktivitet” på alla plan och en förbättring i styrkeförhållandet mellan proletariatet och de andra sociala grupperingarna.

3. Byråkratins natur i arbetarstaterna

Under vissa historiska förhållanden (om styrkeförhållandet är alltför ogynnsamt för proletariatet) kan byråkratin, som då är en oundviklig utväxt, uppnå en betydande, till synes nästan total autonomi. *Men denna autonomi kan aldrig vara fullständig*: byråkratin kan inte helt skilja sig från det produktionssätt som har gett dess uppkomst, *för att skapa ett nytt produktionssätt, kvalitativt annorlunda än det som råder under övergångsepoken*. Byråkratins autonomi är begränsad av det system och det produktionssätt i vilket den ingår som en utväxt. Den har fattat åtskilliga beslut vilka har dikterats, inte av dess egna intressen som socialt privilegierat skikt, utan av de historiska och objektiva villkor som ligger i det system i vilket

⁷ Exemplet med självstyre i Jugoslavien har visat att denna punkt var helt avgörande: arbetarrådets nationella instanser har en spontan tendens till att få en sammansättning av sådana personer som inte längre har några reella band med det produktiva arbetet. Kampen mot byråkratin nödvändiggör att man i mycket stor utsträckning ser till att nationalkongressernas delegater inte får högre löner än de kvalificerade arbetarna. (s. 40.)

den själv ingår.⁸ Man måste alltid vara mycket noggrann och skilja byråkratins egna intressen (i dess egenskap av socialt privilegierat skikt) från de rent konjunkturbetingade beslut som den kan fatta under vissa historiska förhållanden⁹.

Byråkratins politik i dess helhet kan man, som Trotskij gjorde, karaktärisera som ”byråkratisk centrism”: på grund av sin sociala natur har byråkratin en tendens att gå från den ena ytterligheten till den andra¹⁰; man kan inte förstå den inre logiken i denna centrism på lång sikt utan att göra en syntes av dessa konjunkturbetingade svängningar.

På lång sikt kännetecknas det sociala innehållet i denna centrism av två motsatta tendenser, vars sammansmältning utgör det som Trotskij kallade byråkratins dubbla natur:

a) den första faktorn är dess förankring i ett produktionssätt och i ett samhälle som inte är kapitalistiskt och vilket historiskt står i motsättning till kapitalismen. Det är detta som förklarar tvångskollektiviseringen i Sovjetunionen, det furiösa motståndet mot nazismen och utplåningen av kapitalismen där den sovjetiska militära ockupationen har konsoliderats.¹¹

Denna byråkratiseringens första tendens grundar sig objektivt på det förhållandet att dess privilegier föds och utvecklas efter det att de tidigare dominerande klasserna har tillintetgjorts inom ramen för ett icke-kapitalistiskt produktionssätt som är oförenligt med privat ägande. Kapitalismens återupprättande i Sovjetunionen (som enligt dem som inte tror på möjligheten av en ”fredlig återgång”, endast kan äga rum genom en segerrik kontrarevolution) skulle kunna tillåta vissa byråkrater att äga fabriker. Men det skulle också innebära slutet på deras existens som byråkrati; de skulle bli kapitalister och deras sociala beteende skulle också bli ett helt annat. Den byråkratiska kastens ekonomiska attityd dikteras inte av lagen om profitmaximering eller av kapitalackumulation utan av andra motivationer, karaktäristiska för dess funktion i produktionen.¹²

b) den andra faktorn i byråkratins sociala beteende är dess fundamentala sociala konservatism: denna kännetecknas av en önskan att upprätthålla status-quo på det internationella planet och att bromsa eller bekämpa världsrevolutionens spridning.

⁸ Man får inte tillskriva byråkratins alla monstruösa misstag försvaret av dess intressen i egenskap av ett socialt privilegierat skikt: det var inte i Stalins eller den sovjetiska byråkratins intresse att hålla nere jordbruksproduktionen i 25 år, eller att använda sig av terrorpolitik för att undertrycka de små jordbruksägarna. Under andra villkor, i t.ex. Jugoslavien, var byråkratin kapabel att hålla sig med en icke-terroristisk politik gentemot bönderna. (s. 41.)

⁹ Här måste man klargöra ett teoretiskt misstag hos de polska kamraterna Kuron och Modzelewski, vilka anser att byråkratins fundamentala karaktär är prioriteringen av den tunga industrin. Detta är endast en period i det byråkratiska styrets historia; ett stadium som man redan tycks ha passerat i Sovjetunionen. Detta omdöme är farligt eftersom det kan leda till att man betraktar försvinnandet av den tunga industrins prioritering som byråkratins försvinnande. I Sovjetunionen, där detta stadium har börjat, kan man tvärtom konstatera en förstärkning av byråkratin. (s. 41.)

¹⁰ Åtskilliga människor som karaktäriserat byråkratin som en högerkurs, t.ex. eftergifterna åt bönderna, måste totalt ha tappat fattningen genom 1928 års helomvändning och den terroristiska utrotningen av kulakerna. Andra, som karaktäriserat byråkratin som polisdiktatur med koncentrationsläger, var lika oförmögna att förklara 1956 års vändning. (s. 41.)

¹¹ De teorier som karaktäriserar Sovjetunionen som en arbetarstat och ”folkdemokratierna” som kapitaliststater, leder till en totalt obegriplig bild av den samtida historien. Är det förnuftigt att vidhålla att det tjeckoslovakiska produktionssättet är kvalitativt olikt det som existerar i Sovjetunionen, och det är det samma som existerar i de kapitalistiska staterna. Om klassifikationer har någon mening så är det givetvis till denna typ av absurda konklusioner som man logiskt kopplar detta slags teorier.

¹² För Marx är begreppet ”statskapitalism”, i betydelsen av ett totalt undertryckande av den kapitalistiska konkurrensen, en obegriplighet. Kapitalismen kan endast existera med ett differentierat kapital, vilket karaktäriseras av en ömsesidig attraktion och repulsion. Det totala undertryckandet av konkurrensen innebär att man inte begriper ackumulationens kontinuitet, vilken då skulle ha förlorat all karaktär av nödvändighet.

Faktum är att världsrevolutionens internationella spridning historiskt skulle innebära slutet på byråkratins politiska och ekonomiska maktmonopol i arbetarstaterna: återpolitiseringsen och återaktiveringen av proletariatet på internationell nivå skulle till slut omöjliggöra den byråkratiska hegemonins upprätthållande.

Den byråkratiska centrismen kännetecknas av *den konstanta syntesen av dessa två motsatta faktorer*: upprätthållandet av det icke-kapitalistiska produktionssättet i arbetarstaterna och på samma gång viljan att hindra världsrevolutionens utveckling.

Denna fundamentala konservatism bör dock inte tolkas allt för snävt; byråkratin skulle inte vägra att överskrida sina gränser om den därigenom kunde utsträcka sina privilegier och sin makt till andra länder – under förhållanden som inte hotar den, dvs utan proletariatets politiska återaktivering. Detta är vad som efter andra världskriget har inträffat i en rad länder¹³, men endast i de länder där Röda Armén kunde hindra en arbetarresning som, i sin tur, kunde befaras sätta igång en politisk revolution i internationell skala.

4. Nödvändigheten av politisk revolution i arbetarstaterna

Vilken är den revolutionära strategi som följer på denna motsägande karaktär hos byråkratins väsen?

Byråkratin, som är *ett socialt skikt, medvetet om sina intressen och privilegier*, kommer inte att överge dessa under trycket av den objektiva utveckling som gör villkoren för dess dominans allt svårare: produktivkrafternas utveckling och världsproletariatets numerära och kulturella förstärkning förändrar ständigt styrkeförhållandena på byråkratins bekostnad.

Endast en politisk revolution kan störta byråkratins makt till proletariatets fördel. Detta innebär inte att denna revolution nödvändigtvis måste vara blodig: de två historiska exemplen på en begynnande revolution (16-17 juni 1953 i DDR; 23 okt.-4 nov. 1956 i Ungern) har visat resultatet av arbetarklassens allmänna mobilisering, vilken kännetecknades av fabriksokupationer, val av arbetarråd, etc. Den lokala byråkratin hade bokstavligen försvunnit och endast en yttre militär intervention kunde stoppa denna revolution. I Sovjetunionen kan det uppenbarligen inte finnas någon yttre faktor som kan spela denna roll.

Man kan alltså vara ganska optimistisk inför möjligheterna för den politiska revolutionens förverkligande. Det är svårt att föreställa sig, vilken den av byråkratin manövrerade massan skulle vara, som accepterar att kämpa för byråkratin och proletariatet.

Detta fenomen är just tillämpningen av begreppet ”*politisk revolution*”, till skillnad från en ”*social revolution*”:

i en social revolution förändras produktionssättet och makten övergår från en social klass till en annan;

i en politisk revolution förändras inte produktionssättet i någon avgörande mening och makten övergår från ett socialt skikt till ett annat inom samma sociala klass.¹⁴

¹³ Stalinisternas rättfärdigande av att inte utsträcka revolutionen till länder som Frankrike, Italien, Grekland eller Jugoslavien baserades på nödvändigheten att respektera den uppdelning i två block som stadfästes på Yalta, under hotet om att USA kunde släppa lös ett världskrig.

Detta rättfärdigande faller på sig själv: revolutionen har på flera ställen inte respekterat denna uppdelning: i Jugoslavien, i Kina, på Kuba. Denna utvidgning av världsrevolutionen har visserligen provocerat allvarliga internationella kriser, men något världskrig har inte utbrutit och imperialismen har tvingats att acceptera fullbordat faktum.

¹⁴ Som exempel på politiska revolutioner ger Marx revolutionerna i Frankrike 1830 och 1848. Makten passerade mellan olika skikt inom bourgeoisin: borgerliga finansskikt, bankirer, industrimän. De stora städernas industriella bourgeoisier tvingades ta till vapen för att erövra makten från de borgerliga bankirerna under

Den politiska revolutionen i arbetarstaterna skulle ha den effekten att ge produktionssättet ett nytt innehåll, i den mån som byråkratin är fäst vid ett produktionssätt som är *oförenligt med utövandet av den proletära demokratin*.

Men den sovjetiska ekonomins grundläggande instrument skulle inte förändras: kollektivt ägande av produktionsmedlen, planering, kvarlevandet av vissa marknadsmekanismer. Dessa instrument skulle i deras tillämpning få ett annat innehåll i.o.m. proletariatets maktutövning. Men de skulle inte förstöras för att ersättas av andra; statens form skulle givetvis radikalt förändras, men däremot inte dess grundläggande sociala natur – den skulle förbli oförändrad.¹⁵

5. Byråkratin: socialt skikt eller social klass

Nödvändigheten att störta byråkratin genom en politisk, och inte genom en social, revolution följer logiskt på karaktäristiken av byråkratin som en kast eller ett socialt skikt och inte en social klass, vilken har sina rötter och sina egna funktioner i produktionsprocessen.

Denna karaktäristik av byråkratin som skikt, och inte som social klass, är ingen simpel ordlek; den har en avgörande betydelse för en korrekt förståelse av den internationella arbetarrörelsens revolutionära möjligheter och av dess band med byråkratierna.

Oklarheten på denna punkt förklaras till en del av det faktum att vissa aspekter av byråkratin förhållanden i arbetarstaterna ligger ganska nära den sociala klassens förhållanden: total makt, ideologiska och materiella privilegier, kollektivt medvetande om fördelar och om försvaret av dessa.¹⁶

Att karaktärisera byråkratin som social klass leder emellertid till en teori om det byråkratiska fenomenet som inte medger en korrekt uppfattning om den internationella revolutionens realiteter: man hamnar i olösliga motsättningar på det metodologiska och politiska planet. Om man karaktäriserar byråkratin som en social klass, tvingas man säga antingen att *den bildades och tog makten såsom klass efter revolutionen* (och det skulle vara första gången i historien som en klass inte existerade förrän efter sitt maktövertagande), eller att *den existerade som klass före sitt maktövertagande*.

Implikationerna av dessa två varianter är mycket olika, och det är nödvändigt att klart skilja dem åt:

Det finns de som hävdar att byråkratin existerar som klass innan den tar makten och att den i de kapitalistiska samhällena utgöres av kommunistpartiernas ledning. Om man använder den marxistiska definitionen av social klass, är detta en uppenbar missbildning: vilken ställning innehar dessa ledningar i produktionsprocessen? Dessutom får dessa påståenden mycket allvarliga politiska konsekvenser; man måste då hävda att t.ex. det franska eller italienska proletariatet, som inte har någonting gemensamt med denna klass, radikalt bör bryta med den: en strejk ledd av kommunistpartiet är inte längre en kamp mellan proletariatet och bourgeoisin, utan mellan bourgeoisin och byråkratin, vilken vill bli den härskande klassen – och proletariatet bör vara neutralt! Det blir också nödvändigt att hävda att det i Vietnam inte pågår

Februarirevolutionen 1848. Denna revolution var helt olik Pariskommunen, som fick uppleva proletariatets tillfälliga övertagande av makten från bourgeoisin.

¹⁵ Definitionen av statens natur beror i sista analysen *uteslutande på dess relation till ett bestämt produktionssätt*. Övergången från fascism till borgerlig demokrati i Västtyskland 1945, motsvarade gigantiska förändringar i statskicket utan motsvarande förändringar i produktionssättet. Inom samma produktionssätt är flera olika statsformer möjliga, vilket inte betyder att övergången från det ena till det andra skulle kunna åstadkommas på ett "reformistiskt" sätt.

¹⁶ Hos vissa kamrater i arbetarstaterna, antyder karaktäristiken av byråkratin som en social klass, en tydlig benägenhet till de "reformistiska strömningar", som anser att man kan spela ut vissa delar av byråkratin mot andra.

en kamp mellan imperialismen och massorna, i ett koloniserat land, som vill befria sig, utan en kamp mellan två klasser: byråkratin och bourgeoisin.

Hela den revolutionära verkligheten blir på detta sätt totalt förfalskad, ty det är uppenbart att en strejk i Frankrike, ledd av kommunistpartiet, är *en episod i klasskampen mellan proletariatet och bourgeoisin*. Den fackliga byråkratin försöker givetvis profitera på sin ledande funktion inom arbetarrörelsen för att dra nytta av denna strejk i egna syften. Men klasskampen är för den skull inte en triangelformad kamp mellan proletariatet, bourgeoisin och byråkratin.

Den yttersta logiken i denna ståndpunkt som hävdar att byråkratin är en klass vars embryo i de kapitalistiska länderna är kommunistpartiernas ledning, är ett *avhållande från klasskampen och ibland tom. en kontrarevolutionär attityd*. Vissa politiska grupper går så långt att de menar att kriget i Vietnam är ett imperialistiskt krig mellan två imperialistiska läger (sak samma i Korea 1954), och att den kubanska revolutionen är utan intresse därför att den dirigeras av en ny exploaterande klass samt att proletariatet inte bör ingripa i denna kamp mellan två klasser, som det inte har någon samhörighet med. Men vare sig man vill det eller inte, så är det nu så att i många länder förs den verkliga klasskampen mellan proletariatet och bourgeoisin, eller kampen mellan de koloniserade ländernas massor och imperialismen, *under de kommunistiska partiernas effektiva ledarskap och det är för oss omöjligt att förbli neutrala*.¹⁷

En annan inställning hos politiska grupper, vilka vill karaktärisera byråkratin som social klass, består i att betrakta den som *en ny, i förhållande till bourgeoisin och imperialismen, progressiv klass*. Detta leder proletariatet till att stöda en annan social klass än sig själv: byråkratin, och till att spela rollen som stöd åt byråkratin i dess kamp mot bourgeoisin och imperialismen. Detta innebär alltså att *förneka proletariatets fundamentalt ledande roll i världsrevolutionen*.¹⁸ Denna uppfattning medför likaså allvarliga illusioner om byråkratins revolutionära möjligheter: vem kan på allvar tro att t.ex. det franska kommunistpartiet med dess nuvarande linje verkligen kan ta makten?

Låt oss undersöka en annan möjlighet hos teorierna om byråkratin som social klass: de teorier som karaktäriserar byråkratin som en social klass, vilken konstituerade sig och tog makten efter revolutionen, har även invecklade politiska implikationer: om flera av ”den nya exploaterade klassens” teoretiker (Djilas, Burnham, etc) kan man konstatera att ”revolten mot Stalin och den sovjetiska byråkratin har fört dem till marxismens negation, till skepticism mot arbetarklassen och socialismen, till smicker av den borgerliga demokratin; tillkännagivandet av Kremles brott har fört många av dem över i Washingtons kölvatten”.¹⁹ Dessa har i stor utsträckning forcerat klassbarriären för att ställa sig på bourgeoisins sida, och det vore meningslöst att uppehålla sig vid dessa teser.

Andra, i synnerhet de polska kamraterna Kuron och Modzelewski, gör sin karaktäristik av byråkratin som social klass inom ramen för en marxistisk analys som tydligt avslöjar kapitalismen och den borgerliga demokratin och som klart uttrycker ett förtroende för proletariatets historiska möjligheter. Med dessa kamrater är problemet snarare av en terminologisk än politisk natur och de politiska konsekvenserna är inte heller avgörande. Redan 1939 hade Trotskij uppmärksammat denna typ av problem:

¹⁷ Vilket inte hindrar att man säger, att så länge som den står under de stalinistiska byråkratiernas exklusiva ledning, kan den inte leda till seger, och att det är nödvändig att befria arbetarna från detta inflytande, etc.

¹⁸ Denna teori är grundad på okunnigheten om det som Lukács karaktäriserade som Lenins fundamentala idé, ”revolutionens aktualitet”. Under de gångna seklerna har proletariatet tvingats spela rollen som stöttrupp för att upprätthålla progressiva klasser mot andra mer reaktionära klasser; men för närvarande är *det den proletära revolutionen som står på dagordningen, effektivt förverkligad av proletariatet*.

¹⁹ Pierre Franks introduktion till Öppet brev till polska arbetarpartiet, av de polska kamraterna Kuron och Modzelewski. (Lilla Partisanserien nr 4)

”Låt oss börja med att ställa frågan om den sovjetiska statens natur, inte på ett abstrakt sociologiskt plan, utan på de konkreta politiska uppgifternas plan. Låt oss för ögonblicket medge att byråkratin är en ny exploaterande ’klass’ och att den nuvarande ordningen i Sovjetunionen är ett system för klassexploatering. Vilka slutledningar skulle följa på dessa definitioner? IV Internationalen har sedan länge erkänt nödvändigheten av att störta byråkratin genom arbetarnas revolutionära resning. Ingenting annat har föreslagits av dem som hävdar att byråkratin är en exploaterande ”klass”. Ändamålet med byråkratins störtande är sovjetregimens återetablering. Ingenting annat finns att föreslå och ingenting annat har föreslagits av vänsterkritikerna. De återskapade sovjeternas uppgift är att samarbeta med världsrevolutionen och att bygga upp ett socialistiskt samhälle. Byråkratins störtande förutsätter, helt konsekvent, den statliga egendomen och den planerade ekonomin. Här ligger problemets kärna.

Det är onödigt att påpeka att fördelningen av produktionsformerna mellan ekonomins olika branscher, och generellt hela planens innehåll, kommer att kraftigt förändras när denna nya plan ska bestämmas – inte enligt byråkratins intressen, utan i enlighet med producenternas egna intressen. I den mån som frågan om byråkratins störtande förblir förenad med frågan om den nationaliserade (statliga) egendomen, betecknar vi den kommande revolutionen som *politisk*. Vissa av våra kritiker (Ciliga, Brune och andra) vill, vad som än händer, beteckna den som *social* revolution. Låt oss godta denna definition: vilka substantiella förändringar medför den? Den lägger absolut ingenting till de uppgifter för revolutionen, som vi har räknat upp.

Som regel uppfattar våra kritiker förhållandena så, som vi redan för länge sedan framställde dem. De tillför absolut ingenting väsentligt till vår bedömning, vare sig det gäller byråkratins och arbetarnas ställning eller Kremls roll på den internationella scenen. De avstår inte bara från att förneka vår analys på alla dessa områden; tvärtom, de grundar sig helt och hållet på den och begränsar sig t.o.m. helt till den. De enda anklagelser de riktar mot oss är att vi inte drar de ”nödvändiga slutsatserna”. Ur denna analys framgår det att dessa slutsatser är av uteslutande terminologisk natur. Våra kritiker vägrar att kalla en degenererad arbetarstat för en arbetarstat. De hävdar att revolutionen mot denna byråkratiska betraktas som en social revolution, inte en politisk. Om vi skulle göra denna terminologiska eftergift åt dem, skulle vi placera våra kritiker i en mycket svår situation, ty de kommer inte att veta vad de ska göra med sin rent verbala seger.

Följaktligen skulle det vara ett misstag av oss att bryta med de kamrater som har en annan uppfattning än vi beträffande Sovjetunionens sociologiska natur – så länge som de är eniga med oss beträffande de politiska uppgifterna”.

(Sovjetunionen i krig, 25 sept. 1939)

Men denna analytiska skiljaktighet, vilken karaktäriserar byråkratin som social klass, har inte endast terminologiska implikationer. Den leder kamraterna Kuron och Modezelewski till några felaktiga konklusioner:

- den tvingar dem till att införa en kvalitativ skillnad mellan den politiska centralbyråkratin och teknokratin, vilka betraktas som distinkta klasser;
- den får dem att tillskriva byråkratin en klassmålsättning, ”produktion för produktionen”, vilken förefaller att delvis redan vara övergiven (se not 9);
- den leder dem till en ”nationell” analys av det byråkratiska fenomenet och till en brist på förståelse av den sovjetiska byråkratins internationella roll.

Dessa tre faktorer får dem att underskatta byråkratins möjligheter till anpassning (och repression).

Den fundamentala punkt som alltså aldrig får tappas ur sikte är, att den verkliga klasskampen i internationell skala, är kampen mellan proletariatet och bourgeoisin och att byråkratin ingriper i denna kamp för att avleda den. Det enda medlet till att på en gång eliminera såväl bourgeoisin som byråkratin är att kraftigt understöda arbetarnas och de koloniserade folkens kamp mot imperialismen, även om denna kamp för närvarande leds av kommunistiska partier, ty endast den internationella revolutionens största möjliga seger kan slutgiltigt garantera en definitiv utrotning av byråkratins makt.

Historien har till en del redan svarat på denna problematik: alla segerrika revolutioner sedan 1945 (naturligtvis inte Röda Arméns utvidgningar) har mer eller mindre öppet ställt problemet om byråkratin:

- den jugoslaviska revolutionen har ställt problemet efter tre års försök med självstyre;
- den kinesiska revolutionen ställer det nu i en deformerad aspekt av kulturrevolutionen;
- den kubanska revolutionen ställer det i dess mest öppna och medvetna form.

Som Marx sa: "... mänskligheten ställer sig alltid blott sådana uppgifter, som den kan lösa, ..." De objektiva och subjektiva villkoren tycks nu förenade för en lösning på problemet med byråkratin:

- en historisk medvetenhet om betydelsen av denna fråga hos alla militanta revolutionärer;
- revolutionens internationella utbredning samt produktiv-krafternas enorma utveckling i internationell skala.

Då föreningen av dessa olika faktorer nu är realiserad, är det troligt att varje ny proletär revolution kommer att tvingas till att öppet ställa problemet med byråkratin och att lösa det på det mest effektiva sättet.